

Forskerforum

TIDSSKRIFT FOR FORSKERFORBUNDET

FOTO: ERIK NORRUD

– Da satt jeg der og så livet mitt rase

Arkeologen Rebekka hadde seks dager igjen av kontrakten da hun fikk beskjeden: «Dessverre, du er ferdig neste uke».

To røyndomar

Ni av ti fryktar at den økonomiske situasjonen går utover undervisinga. Det er inga krise i høgare utdanning, seier statsråd Oddmund Hoel.

FOTO: ASLE OLAV RØNNING

22. oktober demonstrerte Forskerforbundet og andre mot statsbudsjettet. Appellant Hege Bae Nyholt frå Raudt sa til Forskerforum.no at dette ikkje var dei vanlege demonstrantane: «Det er eit tydeleg teikn på at universitets- og høgskulesektoren kjenner at dei må kjempe.»

«**Vurderer sterkt å søke jobb utenfor akademia** pga. for stort arbeidspress, ubetalt overtid, urealistiske faktorer for undervisningsarbeid, mer krevende og stadig større antall studenter per ansatt, dårlig lønnsutvikling, mer og mer forskningstid brukt på administrasjon (knyttet til både undervisning og forskning), mindre forskningstid og midler, og som følge av alt dette, dårlig arbeidsmiljø som ikke fremmer trivsel på jobb.»

Kommentaren over oppsummerer frustrasjonen over nedbemanning og kutt. Han er henta frå ei fersk undersøking Forskerforbundet har gjort blant medlemmer ved universitet og høgskular. Over 4000 svar kom inn, og hovudfunna talar eit tydeleg språk: Ni av ti fryktar at den økonomiske situasjonen går utover kvaliteten på undervisinga. To av tre oppgjev å vere påverka av nedskjeringar ved eigen institusjon. Blant utslaga er færre ressursar til undervisning og studentaktivitet, forskning og vitskapelege støttefunksjonar. Konsekvensar for dei tilsette kan vere,

som respondenten over er inne på, stress, arbeidspress og dårlegare arbeidsmiljø.

Det er – forsiktig sagt – stor avstand mellom røyndomsforståinga til dei tilsette og den ansvarlege ministeren. I november arrangerte Forskerforbundet det årvisse Forskningspolitisk seminar der Oddmund Hoel, statsråd for forskning og høgare utdanning, talte. Han tok til orde mot at det vert skapt ei bilete av ein sektor som vert bygd ned stein for stein, «som om lysa blir slått av i forelesingssalane».

På eitt viktig punkt stramma Hoel skruen til: Han meinte det var grunnlag for å seie at tida for kapasitetsvekst i høgare utdanning er over. Ungdomskulla vert mindre framover, og vi skal òg ha folk til andre jobbar i samfunnet, utdjupa Hoel i Forskerforum.no. Det er lett å følgje Hoel i at det vert knappheit på arbeidskraft framover. Det er òg i tråd med regjeringas politikk og framtidsvyer: I ein heil serie av dokument, mellom anna perspektivmeldinga, har dei gått laus på problematikken rundt demografiske endringar

framover. Folkesetnaden vert eldre, og behovet for helsepersonell vil auke. Men skal vi av den grunn spare inn på høgare utdanning? Eg minner om ei anna røyndomsoppfatning, som her kjem i form av neste respondent frå undersøkinga til Forskerforbundet: «Vi vil måtte prioritere hardt for å kunne tilby undervisning av god kvalitet, og det vil antakelig gå mest ut over tid til FoU-arbeid som er den viktigste grunnmuren for utdanning over tid. Slik vil fagfeltet rammes gradvis slik at vi får dårlegere helsetjenester i møte i fremtiden.»

Også Dagsnytt 18 festa seg ved Hoels ytring om at taket er nådd. I studio møtte han Oslo-met-rector Christen Krogh, som meinte signalet om at vi snart har «nok kompetanse» var uheldig. Han viste til at vi manglar utdanning for tusentals sjukepleiarar og lærarar. Vi kan ikkje sjå på kva vi betalar for utdanningane og deretter setje eit tak, men må ta utgangspunkt i kva behov samfunnet har, meinte Krogh. Han peika på at vi ifølgje NHO treng tusenvis av nye ingeniørar. Ja, vi treng definitivt fleire sjukepleiarar og lærarar, og fagfolk på felt som IT og teknologi, istemde Hoel, men med mindre ungdomskull må vi prioritere tøffare. Han understreka at det er opp til institusjonane å prioritere i kva utdanningar dei skal tilby.

Autonomien til institusjonane er eit viktig prinsipp, og er så å seie akademisk fridom på høgt nivå. Men når den største fridomen ligg i å velje mellom ulike sparetiltak, er det stusseleg. Universiteta og høgskulane treng langsiktige, solide rammevilkår for å halde oppe god forskning og utdanning. Dei tilsette treng utviklande fagmiljø og føreseielege karriereløp. Dei to nivåa er gjensidig avhengig av kvarandre.

Politikarane burde derfor merke seg kva som står på spel når skruen strammast. Eg gjev ordet til ein siste respondent i undersøkinga til Forskerforbundet: «Vi mister verdifulle kolleger, og det er en veldig reell sjanse for at jeg mister jobben min selv.»

Å hugse dei tilsette, er viktig nok. Var det meir då? Ja, det handlar om å bygge samfunn med kunnskap.

Kjetil A. Brottveit
Redaktør

«**Når den største fridomen ligg i å velje mellom ulike sparetiltak, er det stusseleg.**»

12 Graverende forhold

Livet som arkeolog er en dans på pilspisser. «Lufting», svartelister, fryktkultur og usikkerhet rår i kampen om stillingene.

24 På sporet av det tapte språk

Å miste sitt eget språk kan kalles en form for trauma, ifølge den kvenske språkforskeren Pia Lane.

28 Når museer tar feil

Rottfella-bindingen, designet av Bror With, er utstilt på Nasjonalmuseet. Da datteren Line With meldte fra om flere faktafeil i utstillingen, tok det over to år hun ble hørt.

34 Seks år med Guro Lind

Strategisk, forberedt og temperamentsfull: Guro Lind går av etter seks år som leder i Forskerforbundet. Vi har spurt Linds omgivelser om hennes særpreg.

4 Lettere lønnskamp

Unios samarbeid med Akademikerne har vært omstridt. Ifølge flere lokale tillitsvalgte i Forskerforbundet har det blitt lettere å heve lønnen til egne medlemmer.

6 Flaskehals for helseforskning

Det er veldig tid- og arbeidskrevende å få utlevert helsedata til forskning, sier Hans Olav Melberg, professor i helseøkonomi.

8 – Nedprioriterer det internasjonale

Regjeringen vil kutte støtten til Norpart, en ordning for samarbeid mellom norske universiteter og land i sør. – Nedprioritering av internasjonalt samarbeid, sier SAIH.

FASTE SIDER

- 9 News in Brief
  - 10 Innland
  - 22 Utland
  - 36 20 nøtter
  - 37 Ti kjappe
  - 38 Bøker
  - 42 Kronikk
  - 44 Tilbakeblikk
-
- 45 Gjesteskrubenten
  - 46 Debatt
  - 49 Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 10/2024 – 56. årgang

FAGBLAD OM FORSKNING OG HØYERE UTDANNING

Forskerforum arbeider etter Vær Varsom-plakatens regler for god presseskikk. Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaktøren. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål opp mot Vær Varsom-plakaten. Norsk Presseforbund: pfu@presse.no. Forskerforum er medlem av Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Tlf 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no

JOURNALISTER: Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no

Ida Eritslund, ida.eritslund@forskerforum.no | Asle Olav Rønning, asle.olav.ronning@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Salgsfabrikken v/Marie Fjeld.

E-post: annonser@forskerforum.no. Tlf: 91 90 35 97

DESIGN: Concorde Design. TRYKK: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 21 860

Tjener på Akademikerne-sa

■ **POSITIV:** Hovedtillitsvalgt Merete Mørk Lingjærde har forhandlet lønn i to år med den gamle ordningen, og to år med den nye. Hun ser store forskjeller.

FOTO: JULIA LODGE

TARIFFAVTALE – Det må jo være lov å si at det er en drøm.

Slik oppsummerer hovedtillitsvalgt Merete Mørk Lingjærde ved Kunsthøgskolen i Oslo (KHiO) de siste to årenes lønnsforhandlinger.

– KOMPETANSE SKAL LØNNE SEG

Forskerforum møter Lingjærde i kantine på KHiO. Hun hilser på kantineansatte og renholdere som går forbi, og sier at alle er viktige for å få høyskolen til å fungere, men at Forskerforbundets politikk er at utdanning, erfaring, ansvar og kompetanse skal lønne seg.

Lingjærde lister opp kravene som stilles til vitenskapelig ansatte, fra en omstendelig ansettelsesprosess med sakkyndig komité og prøveundervisning, stadig nye rapporteringskrav, konstante evalueringer og ansvar for undervisning, forskning og institusjonens prestasjoner.

– Denne yrkesgruppen har et enormt ansvar for fag og forskningsresultater. Dette må også gi seg utslag lønnsmessig, sier Lingjærde.

FOTO: NUPJ

■ **POSITIV:** Benjamin de Carvalho vil beholde store lokale tillegg.

I Forskerforbundets lønnsstatistikk ligger KHiO helt i bunnen i lønn for professorer og nær bunnen for førsteamanuenser. Lingjærde og Forskerforbundet sammenligner lønn for sine grupper med tilsvarende stillinger ved andre utdanningsinstitusjoner og ser flere hundre tusen i lønnsforskjell, mens NTL er opptatt av ikke å starte en oppadgående lønns spiral.

– Får noen mer, så får andre mindre, sier

FOTO: KHIØ

■ **NEGATIV:** Anders Hamre vil tilbake til store sentrale tillegg.

Anders Hamre, hovedtillitsvalgt for NTL ved KHiO.

– LOs ideologi er at alle skal med, og mer jevn fordeling. Derfor ønsker LO at mest mulig skal være fordelt sentralt, for å unngå at det blir skeivfordeling og det man kan kalle trynetillegg. NTL er også opptatt av de lavtlønte for at de også skal opprettholde kjøpekraften nå som det er dyrtid, sier Hamre.

marbeid

Etter at Forskerforbundet begynte å samarbeide med Akademikerne, mener tillitsvalgte det er lettere å heve lønnen for sine medlemmer.

Hamre vil gjerne tilbake til én avtale, men det vil ikke Lingjærde.

– Retorikken som jeg opplever i forhandlingene med NTL, er ikke helt reell, og det kan være vanskelig for meg å forholde meg til den uten å bli ufin.

PRIORITERTE GRUPPER

I lønnsoppgjøret i 2023 gikk LO og YS inn for å gi alle 31 000 kroner ekstra. Et så stort kronetillegg har en klar lavtlønnsprofil fordi det gir en prosentmessig mye større vekst for de med lav lønn enn de med høy lønn. Men på KHiO ønsket Forskerforbundet å prioritere professorene, slik at ingen skulle tjene under 800 000 kroner, og fikk gehør for det i forrige runde med lønnsforhandlinger.

– NTL og Parat hadde et veldig lite lokalt handlingsrom i fjor. Jeg er glad vi ikke var en del av den avtalen, for da hadde kampen blitt langt hardere, og vi hadde trolig ikke fått til å løfte den gruppen.

Samarbeidet med NTL og Parat er godt i andre saker ved høyskolen, selv om det kan gå en kule varmt i lønnspolitikken, understreker Lingjærde.

Hamre i NTL er ikke bekymret for at KHiOs professorer tjener mindre enn professorer ved Universitetet i Oslo.

– Det er et kassettpiller-argument som går igjen hele tiden. Skal du sammenligne en professor i dans og en i medisin, må du se på lønnspresset som er i det markedet du rekrutterer fra, sier han.

Hamre forhandler også for noen profesorer organisert i NTL eller Creo.

– Ut fra hvordan lønnspresset er på KHiO, fra dekaner og nedover, er det ikke en urimelig plassering for professorer.

– REELL LØNNSVURDERING FOR ALLE

Ved Kunsthøgskolen er Akademikerne små. Hos etaten Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør, er det mange ingeniører og IT-utviklere organisert i Akademikerne-forbundene Tekna og Nito, og dermed er Akademikerne størst. Hovedtillitsvalgt Jon Nornes i Forskerforbundet oppsummerer to år med Akademikerne-samarbeid:

– Den store forskjellen er at vi får en reell lønnsvurdering for alle ansatte. Det fikk vi ikke i den gamle ordningen. Arbeidsgiverne kan ikke bare hoppe over noen fordi de uansett får et generelt tillegg, sier Nornes.

Nornes har opplevd ansatte som satt i ti år uten annen lønnsøkning enn de generelle tilleggene, og så måtte de innimellom få et kjempeløft.

– De aller fleste har bedre lønnsutvikling i ordningen nå enn i den gamle, sier Nornes.

Nornes har også jobbet ved Universitetet i Oslo og forhandlet lønn der, men ser at de ansatte hos Sikt er konkurranseutsatt på en helt annen måte. Han forteller om et medlem som nylig byttet jobb til Nav, som også er i staten, men som likevel gikk opp 200 000 kroner i lønn.

– Hvis ikke vi følger med, vil de gå til andre steder. Nå har vi plutselig lønnsforhandlinger vi kan bruke til å holde på folk.

Selv med ulike medlemsgrupper oppsummerer Nornes lønnsforhandlingene omtrent på samme måte som Lingjærde:

– Det har blitt et veldig mye bedre klima rundt lønnsforhandlinger etter at vi byttet avtale. Vi slipper noen diskusjoner om lavtlønnsgrupper, som vi har brukt mye tid på med LO og YS, så vi kan prioritere våre egne, sier Nornes.

LØNNSFORSKJELLER

En av bekymringene fra staten som arbeidsgiver er at to forskjellige hovedtariffavtaler, med svært ulik fordeling mellom sentrale og lokale tillegg, betyr at folk som gjør samme jobb, får ulik lønn ut ifra hvor de er organisert.

Lingjærde sier de har fått noen overganger fra andre forbund, og hun mener noe av grunnen kan være at Forskerforbundet har oppnådd bedre resultater. Men hun følger med for at det ikke skal bli store forskjeller mellom administrativt ansatte i de to ulike avtalene.

Lingjærde er opptatt av lønnsforskjellene som allerede finnes på KHiO.

– Vi har seks forskjellige avdelinger, og historisk er det ganske store forskjeller. Noen har mye høyere lønninger enn andre, sier Lingjærde.

Når det blir mer penger til lokale forhandlinger, vil hun gjerne bruke muligheten til en likere fordeling.

Lønnsoppgjørene i 2022 og 2023

- I 2022 endret Unio stat, og dermed Forskerforbundet, som Merete Mørk Lingjærde representerer, samarbeidspartner i lønnsoppgjøret.
- Akademikerne hadde i flere år hatt sin egen hovedtariffavtale med staten, og nå ble Unio med på denne. LO og YS fortsatte å samarbeide i det som mange steder ble «den lille avtalen».
- På KHiO organiserer Forskerforbundet rundt 100 faglig ansatte og et titalls administrativt ansatte.

Nornes ved Sikt har heller ikke sett at lønnen utvikler seg ulikt i de to avtalene, blant annet fordi arbeidsgiverne passer på at også ansatte med LO/YS-avtalen skal få en bedre lønnsutvikling.

EXIT NTL

– Vi vil ikke tilbake til LO-avtalen. Det ville gitt så store utslag for medlemmene våre at det er vanskelig å argumentere for, sier Benjamin de Carvalho ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI).

Han har vært hovedtillitsvalgt for Forskerforbundet der i mange år, men har nettopp blitt vanlig medlem igjen.

Hos NUPI vil det bli vanskelig å gå tilbake til LO-avtalen uansett. Forskerforbundet har de fleste forskerne, og Samfunnsvitene i Akademikerne organiserer de øvrige.

– Det er bedre lønnsutvikling for akademikere i den nye avtalen. Flere fra NTL så det og hoppet over til Forskerforbundet. Det var ikke så mange igjen i NTL til slutt.

I fjor la NTL ned lokallaget i NUPI.

De Carvalho forteller at når de sentrale tilleggene i hovedsak går til lavtlønte, som de har få av hos NUPI, så ser ikke deres ansatte så mye til det.

Akademikerne gikk ut av samarbeidet med LO i 2016, fire år før Unio. De Carvalho forteller at det fortsatt merkes som lønnsforskjeller mellom relativt like ansatte, og i et forskningsinstitutt med 60–70 ansatte er det lett å sammenligne seg med kollegaer.

– Akademikerne hadde bedre lønnsutvikling enn oss over en lengre periode. Den lønnsutviklingen vi tok del i da vi byttet, hadde de allerede hatt i et par–tre år.

KOMMENDE OPPGJØR

På grunn av streiken og i påvente av avgjørelsen fra Rikslønnsnemnda har lønnsoppgjøret for 2024 ennå ikke nådd de lokale partene. Hos KHiO har de satt av tid i januar og håper å bli ferdig så raskt som mulig. Fremover vil Lingjærde se på forskjeller i lønnspolitikk mellom administrativt og faglig ansatte:

– Hvis ansatte i administrasjonen får nye funksjoner, nye oppgaver eller mer ansvar, honoreres det umiddelbart med to til tre lønnstrinn. Det skjer ikke på faglig side. Det er ingen automatikk i at du får noe ekstra for å være emneansvarlig, programansvarlig eller fagansvarlig. Det synes vi ikke er rettferdig.

Opp mot åtte måneder ventetid

Dei norske helseregistera skulle vere ei gullgruve for forskarar. Men etter mange års innsats er ventetida for å få utlevert data framleis for lang.

HELSEFORSKING Nyleg gjekk regjeringas forslag til endringar i helseforskningslova ut på høring. No skal det bli enklare å forske på opplysingar i helseregister, lova helse- og omsorgsminister Jan Christian Vestre. Mellom anna foreslår regjeringa at reine registerstudiar ikkje lenger treng førehandsgodkjenning frå dei forskingssetiske komiteane.

Gladmeldinga var den førebels siste i ei årelang rekkje av tilsvarende lovnader. Noreg samlar ei mengd medisinske opplysingar om folkesetnaden og om pasientar som får behandling i helsevesenet, men å få tak i desse opplysingane til forskning er ein komplisert og tidkrevjande prosess, som Forskerforum har skrive om tidlegare.

MÅ VENTE I MÅNADSVIS

– Eg hadde vondt av forskarane, for den gongen sat eg i andre enden og skulle levere ut

data. Det var eit manuelt arbeid som vi hadde for lite ressursar til, for det er krevjande å sette seg inn i forskingsprosjekt. Vi hadde ikkje verktøy til å gjere jobben smartare.

Det seier Heidi Jensberg, forretningsutviklar i Statens vegvesen. Ho er tidlegare fagleiar i Helsedataservice og med lang bakgrunn frå søknadsvurderingar og datatilrettelegging frå register i Helsedirektoratet. Helsedataservice vart etablert i 2021 som ei ny førstelineteneste for forskarar som ville søke om å få utlevert helseregisterdata. I staden for å søke hos kvart enkelt register skulle ein no fylle ut eitt skjema i portalen helsedata.no.

Men fleire år seinare ligg ventetida for utlevering av data framleis langt over dei lovfesta fristane på 30 dagar for data frå éi kjelde, eller 60 dagar for samankopla data frå fleire kjelder.

– Felles søknadsskjema er ein gevinst. Det

same gjeld datakjeldeoversikta og variabelkatalogen på helsedata.no. Det går sikkert raskare å skrive søknaden no. Men saksbehandlinga skjer no hos ein nasjonal aktør, som ser ut til å gjere vurderingane på same måten som vi gjorde då eg jobba med dette, seier Jensberg.

– Den gongen hadde vi i det minste tett kontakt med dei ulike registermiljøa og tilgang til deira kompetanse. Slik det no er organisert, er det ikkje lett for saksbehandlarane i Helsedataservice å ha den same tette kontakten.

ANALYSEPLATTFORM VART AVSLUTTA

Det er framleis veldig tid- og arbeidskrevjande å få utlevert helsedata, stadfestar Hans Olav Melberg, professor i helseøkonomi ved UiT Noregs arktiske universitet.

Då Forskerforum sist snakka med Melberg, peika han på både tekniske og organisatoriske faktorar som gjorde prosessen

FOTO: KERSTIN GJENGEDAL

■ – Det fortvilande er at sjølv om det har skjedd mykje på helse-dataområdet, tek det framleis veldig lang tid å få ut datasett, seier Hans Olav Melberg ved UiT, ved dette høvet i Bergen.

vanskeleg. Ei av utfordringane var nedbemanningar ved dei ulike registera. Det er framleis ein flaskehals, trur han.

– Men det kunne også løysast ved å forenkle systemet slik at ein ikkje treng så mange personar, seier han.

Noko av det viktigaste som skulle kome ut av dei siste åras satsing på helsedata, var ei analyseplattform der forskarar kunne logge seg inn og gjere analysane sine, utan å måtte få utlevert data frå kvart register først. Men helseanalyseplattforma støytte på personvernutfordringar fordi løysinga var basert på skytenester lokaliserte i USA. Prosjektet vart difor avslutta i 2023.

– Eg meiner ein burde ha satsa på ein strategi der ein forenkler tilgangen til data, i staden for å bygge opp eit nytt system, seier Melberg. Han viser til microdata.no, ei plattform for deling av data frå SSB, som ikkje krev søknad.

– Der loggar du deg på og køyrer analysane dine mot datasetta og får tilbake resultatet. Men ikkje på noko tidspunkt får du sjå individdata, du får berre sjå analyse-resultatet. Det løyser ein del av dei etiske og regulatoriske problema som gjer at utlevering av helsedata er så komplisert, seier Melberg.

Der kan han til dømes sjå på kor mange som fekk uføretrygd i ein gitt periode, men ikkje kva sjukdommar dei hadde, for slike data har ikkje SSB.

– Men tilsvarande løysing kunne ha vore brukt på helsedata om ein tok jobben med å overføre datasetta til rett format, seier han.

– HAR REDUSERT VENTETIDENE

Håvard Kolle Riis er avdelingsdirektør for helsedata i Folkehelseinstituttet (FHI) og har ansvaret for Helsedataservice, som frå 2024 vart ein del av FHI. Han er ikkje samd i at det står så dårleg til.

– Det siste året har vi gått frå ventetider på eitt til to år ned til fem til åtte månader. Den viktigaste grunnen er ei beinhard prioritering av ressursar til dette arbeidet. No er vi på høgde med andre nordiske land og på nokre område leiande i Europa, seier han.

I tillegg har omorganiseringar gjort at mykje helseregisterkompetanse no er samla i FHI. Fleire register som tidlegare var sjølvstendige eller låg hos andre etatar, slik som Kreftregisteret og Norsk pasientregister, er no flytta til FHI.

– Det gjer at vi kan jobbe meir heilskapleg, og eg trur vi kjem til å sjå effektar av dette framover, seier han.

Då helseanalyseplattforma vart stogga, vart funksjonane plattformen skulle hatt, fordelt slik at Helsedataservice gjer dei juridiske vurderingane om utlevering av data, medan dei ulike registera står for sjølve tilrettelegginga og utleveringa.

– Helsedataservice er lokalisert på Tynset. Er det mogleg å rekruttere rett kompetanse dit?

– Det har nok teke litt lengre tid enn det ville ha gjort i dei store byane, men no har vi fått eit kompetent lag der og er oppe i den kapasiteten vi skal ha, seier Kolle Riis.

AUTOMATISERING KAN HJELPE

Framover gjeld det å utnytte dei nasjonale strukturane som no er komne på plass, best mogleg, meiner han.

– Vi har hatt ei stor satsing på helsedata i Noreg, og det er gledeleg at vi har gått frå veldig lang utleveringstid til ein betre situasjon. Det trur eg brukarane har fått med seg, for vi ser at søknadsvolumet er på veg opp, seier han.

– Vi må heile tida vurdere om vi må bemanne opp for å ta unna dei auka søknadsmengdene. Det handlar om prioriteringar og kan også delvis finansierast frå inntektene på dette. Vi ser også på mogleghetene for å ta i bruk meir automatisert saksbehandling.

– Må forskarane bli flinkare til å skrive tydelege søknader?

Dei norske helseregistrea

- 16 sentrale, lovpålagde register, til dømes Medisinsk fødselsregister, Dødsårsakregisteret, Legemiddelregisteret og Norsk pasientregister. Dei fleste er samla hos Folkehelseinstituttet.
- Eit femtital medisinske kvalitetsregister, til dømes Nasjonalt traumeregister, Nasjonalt register for leddprotesar og Norsk nyreregister. Desse ligg hos fagmiljø i dei regionale helseføretaka.
- Helseundersøkingar, til dømes Den norske mor, far og barn-undersøkinga og Helseundersøkinga i Trøndelag.

– Vi veit at både brukarane og Helsedataservice brukar mykje tid på å få ein komplett søknad, og det er ei utfordring, seier Kolle Riis.

– Kva er formålet med prosjektet, og kva data treng du? Det er jo ikkje trivielt. Vi har nok noko å hente på betre rettleiing. Vi har lansert nettbaserte kurs for å finne fram i datakjelder og metadata, og vi ser også på å putte litt kunstig intelligens inn i systemet, slik at du til dømes kan få forslag til korleis søknaden din bør sjå ut, basert på prosjektskissa.

VIL GJE FORSKARANE STØRRE ARMSLAG

Heidi Jensberg meiner det er tydeleg at potensialet for forenkling ikkje er utnytta godt nok. I ein kronikk i Dagens Medisin tidlegare i haust tok ho og tidlegare kollegaer til orde for å endre saksbehandlingsprosessen: I staden for skreddarsaum og detaljert tilrettelegging som krev spisskompetanse hos mange ulike aktørar, og med Helsedataservice som portvaktar, foreslår dei å overlate meir av detaljstyringa til forskarane sjølve og gje dei tilgang til sikre analyserom, slik microdata.no kan vere eit døme på.

– Inntrykket mitt er at søknadsprosessen ikkje har endra seg på desse åra, og det er synd, for her er det stort potensial for effektivisering, seier ho.

Hans Olav Melberg minner om at tilgang til data ikkje er nok i seg sjølv.

– Det er ofte snakk om veldig store datafiler som kan skape utfordringar ein ikkje nødvendigvis er trent i å handtere. Ein burde bygge opp eit bibliotek med algoritmar som forskarar kan dele og bruke for å handtere datasetta. Skal vi få raske konklusjonar, treng vi å auke kompetansen på å utnytte datamengdene. Det er ein ting som gjerne blir gløymd.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

Bråstopp for studenter

Regjeringen vil kutte populær ordning for internasjonalt studentsamarbeid.

INTERNASJONALT SAMARBEID I forslaget til statsbudsjett for 2025 går regjeringen inn for å legge ned tilskuddsordningen NORPART. Den gir støtte til en lang rekke samarbeidsprosjekter mellom norske universiteter og land i sør.

Kuttforslaget er det siste i rekken etter at Støre-regjeringen har måttet tåle sterk kritikk for flere andre kutt og begrensninger på internasjonalt samarbeid. Innføring av studieavgift for studenter fra land utenfor EU og EØS er det mest omtalte.

Ordningen som nå kan bli nedlagt, er en støtteordning som retter seg mot samarbeidsland i Afrika, Latin-Amerika og Asia.

– NORPART er en viktig ordning. Vi er veldig kritiske til at den foreslås nedlagt, sier nestleder Henriette Reierson Johnstone i Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpefond (SAIH).

Forslaget har til nå ikke vært omtalt av media, antagelig fordi det er vanskelig å lese direkte ut av Kunnskapsdepartementets budsjettforslag. Departementet avviser imidlertid i en e-post til Forskerforum at kuttforslaget ikke er tydelig beskrevet.

POPULÆR ORDNING

NORPART er en populær ordning. Det er nå hele 53 pågående prosjekter finansiert av ordningen, opplyser HK-dir, som står for tildelingene.

Det har de siste åra vært brukt mellom

FOTO: VILDE KJENKOL

■ **Henriette Reierson Johnstone er kritisk til nye kutt i internasjonalt samarbeid. – Dersom vi skal løse globale problemer, trenger vi perspektivene fra alle deler av verden, sier hun.**

50 og 90 millioner kroner årlig, og pengene er fordelt på mange mindre prosjekter med varighet over flere år. Både Kunnskapsdepartementet og Utenriksdepartementet har bidratt.

I høst fikk sju nye prosjekter støtte. Regjeringen vil gi penger til dem som allerede har fått tilsagn. Samtidig ønsker den å legge ned

ordningen fra neste år, slik at det ikke blir nye tildelinger.

– TYDELIG NEDPRIORITERING

Johnstone i SAIH peker på at NORPART i sin tid ble opprettet som en erstatning for det som før var en kvoteordning for studenter fra land i sør. Dersom ordningen nå legges ned, er det ikke lagt opp til noen videreføring i en annen form.

SAIH mener at dagens regjering gjennom flere budsjetter har svekket satsingen på internasjonalt samarbeid innen høyere utdanning.

– Det er en trend i politikken denne regjeringen har ført. Det er en veldig tydelig nedprioritering av internasjonalt samarbeid, sier Johnstone.

NTNU-SAMARBEID MED HEBRON

Et av samarbeidsprosjektene som får støtte gjennom NORPART, er samarbeidet mellom Institutt for samfunnsmedisin og sykepleie ved NTNU og Palestine Polytechnic University i Hebron på Vestbredden.

Palestinske studenter får opplæring på master- og ph.d.-nivå innen genetisk epidemiologi og molekylær medisin i Trondheim. Det palestinske universitetet har ikke et eget doktorgradsprogram innen fagfeltet, og avtalen med NTNU innebærer viktig kunnskapsoverføring.

– Prosjektet vårt viser hvor stor betydning et slikt samarbeid kan ha, sier professor og prosjektleder Kristian Hveem.

Han sier at han ser at samarbeidet gir håp for studenter og forskere som står i en svært vanskelig situasjon, og at det bidrar til å gi tro på at det tross alt kan være mulig å etablere et sterkt forskningsmiljø på doktorgradsnivå på det palestinske universitetet.

Opprinnelig var planen at studenter fra NTNU skulle reise til Vestbredden, men det har ikke vært mulig på grunn av sikkerhets-situasjonen.

Hveem mener det er feil å legge ned NORPART.

– Jeg synes det er sterkt beklagelig. Dette kan framstå som et lite bidrag, men det har stor betydning. Å gi studenter fra land i det globale sør mulighet til å ta en ph.d. kan ha alt å si for oppbygging av vitenskapelige miljøer i hjemlandet, sier han.

Han mener behovet er stort i mange land og i mange fagmiljøer.

FOTO: NTNU

■ **NTNU-professor Kristian Hveem leder et pågående samarbeidsprosjekt mellom NTNU og Palestine Polytechnic University, finansiert gjennom NORPART. Bildet viser (fra venstre) Hveem, masterstudentene Ikhlas Abu Hammad og Lana Sharabati, forskningsgruppeleder Yaqoub Ashhab, NTNUs Marta Riise Moksnes, masterstudent Hasan Altarda og ph.d.-stipendiat Asmaa Bayyoudtami.**

– SV KAN IKKE TA ANSVAR

Ordningen var i faresonen også i fjor. Da kom det penger til videreføring gjennom regjeringens budsjettforlik med SV. Hos SV, som er regjeringens foretrukne budsjettpartner, er det mindre å hente i år.

– SV kan ikke ta ansvar for regjeringens dårlige prioriteringer hvert år. Hvis de har bestemt seg for å kutte, ser det ut til å bli vanskelig for SV å berge dette på nytt hvert år, sier partiets medlem i utdannings- og forskningskomiteen, Grete Wold.

Hun sier at verden trenger mer internasjonalt samarbeid, ikke mindre. Ordningen er likevel ikke med på SVs alternative budsjett for 2025.

– Hvis regjeringspartiene selv vil ta med seg NORPART inn i forhandlingsrommet, skal det ikke stå på oss, sier Wold.

PRIORITERER UTVALGTE LAND

Statssekretær Ivar B. Prestbakmo (Sp) i Kunnskapsdepartementet forsvarer regjeringens budsjettforslag. Han sier i en e-post at regjeringen vil videreføre to andre tilskuddsordninger.

«I krevende tider er det nødvendig å prioritere, og vi foreslår å ikke videreføre støtten til NORPART i 2025», skriver Prestbakmo.

«Over tid har vi vært opptatt av å se på helheten av tiltak og virkemidler på internasjonaliseringfeltet, og vi har videreført samarbeidsprosjektene UTFORSK og INTPART for økt samarbeid innen utdanning og forskning med prioriterte samarbeidsland utenfor EU», skriver han videre.

De to ordningene som statssekretæren viser til, er avgrenset til et fåtall land, som er med i Norges såkalte Panorama-strategi. Av land i sør omfatter denne kun Brasil, Sør-Afrika og India. I tillegg er mellominntektslandet Kina og høyinntektslandene USA, Canada, Sør-Korea og Japan med. Russland er utestengt etter invasjonen i Ukraina.

NORPART, som nå er foreslått nedlagt, dekker samarbeid med en lang rekke land i Afrika, Latin-Amerika og Asia som ikke kan få støtte gjennom de to andre programmene.

➤ AV ASLE OLAV RØNNING

NORPART

- Tilskuddsordning for akademisk samarbeid og studentmobilitet.
- Omfatter 39 utvalgte samarbeidsland i Afrika, Asia og Latin-Amerika.
- Siden 2016 har mer enn 1500 master- og doktogradsstudenter reist på utveksling med støtte fra NORPART.
- Foreslått nedlagt av regjeringen fra 2025.

Long waiting times for health data

● Norway’s health registries were meant to be a goldmine for researchers, but despite years of concerted efforts it still takes too long to access data. According to Minister of Health and Care Services Jan Christian Vestre (pictured), proposed changes to the Health Research Act now sent out for consultation will make it easier to conduct research on information in health registries. Among other things, the government proposes that studies based solely on existing registry data should no longer require prior approval from ethical research committees.

Håvard Kolle Riis at the Norwegian Institute of Public Health says that waiting times for data delivery have fallen from one or two years to five to

eight months over the past year. Yet this is still far longer than the legal limits of 30 days for data from one source and 60 days for combined data from several sources. As well as hiring more staff to handle the increasing number of applications, he is also looking into using more automated processes.

Union reps pleased with new collaboration

● Since the Norwegian Association of Researchers (NAR) began collaborating with the Federation of Norwegian Professional Associations, union representatives have found it easier to secure higher pay for their members. Merete Mørk Lingjærde, chief NAR representative at the Oslo National Academy of the Arts (KhiO), describes the last two years’ salary negotiations as ‘a dream come true’. While NAR chose to prioritise professors at KhiO during the wage settlement in 2023 so that none earn under NOK 800,000, the Norwe-

gian Confederation of Trade Unions and the Confederation of Vocational Unions gave everyone an increase of NOK 31,000 to reduce the pay gap.

There is concern among state employers that the two distinct wage agreements and a very different distribution between central and local increments have meant pay disparities between employees with similar jobs depending on which union they belong to. Lingjærde suspects that NAR’s better results account for a slight increase in membership.

Further government cuts

● In what the solidarity organisation SAIH describes as ‘a very clear deprioritisation of international cooperation’, the government plans to terminate the NORPART scheme in the 2025 state budget. This popular programme currently funds 53 collaborative projects between Norwegian universities and the Global South. Seven new projects that received funding this autumn will go ahead, but there will be no more allocations from next year. SAIH sees these cuts as part of a negative trend in current government policy, epitomised by the introduction of tuition fees for students outside the EU and EEA.

Nine out of ten fear cuts

● Nine out of ten university and university college staff are concerned that cutbacks will have a negative impact on their work situation, according to a survey of members of the Norwegian Association of Researchers (NAR). Two out of three say that they are already affected negatively by the cuts. The employees who fear future cuts the most are PhD candidates and postdocs. A total of 4,200 people responded to the survey. ‘The survey shows that cuts are impacting the quality of the teaching offered to students and the amount of time devoted to research,’ says Guro Lind, president of NAR.

ØKONOMI

NI AV TI FRYKTER KUTT

Ni av ti ansatte ved universiteter og høyskoler er bekymret for at økonomiske nedskjæringer vil påvirke deres arbeidssituasjon negativt, ifølge en undersøkelse blant Forskerforbundets medlemmer. To av tre oppgir at de allerede er negativt påvirket av nedskjæringer. Ansatte i stipendiat- og postdoktorstillinger er de som er mest bekymret for framtidige kutt. 4200 personer har svart på undersøkelsen. – Undersøkelsen viser at nedskjæringene går ut over undervisningstilbudet til studentene og forskningstiden til forskerne, sier leder i Forskerforbundet, Guro Lind.

MIDLERTIDIGHET

Færre midlertidig ansatte, ifølge Hoel

■ Nye tall for midlertidig ansatte ved universiteter og høyskoler høsten 2024 viser at andelen har falt til 8,9 prosent. Ifølge en pressemelding fra Kunnskapsdepartementet er det en betydelig nedgang fra tidligere. I 2018 var det tilsvarende tallet 14,7 prosent, og andelen har gått ned år for år. – Her har sektoren fått en tydelig marsjorde, og nå ser vi at det har hatt god effekt, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Oddmund Hoel (Sp). I arbeidslivet som helhet var andelen midlertidig ansatte 7,5 prosent, ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå.

FOTO: TORBJØRN KJOSVOLD / FORSVARET

KLIMAFORSKNING

SV vil gi penger til COAT

■ SV vil i sitt alternative statsbudsjett for 2025 gi 25 millioner kroner til klimaforskningsprosjektet COAT, som ledes fra UiT Norges arktiske universitet. Forskerforum har tidligere skrevet at regjeringen vil kutte bevilgningen til prosjektet. SV signaliserer at dette blir et av kravene i årets budsjettforhandlinger med regjeringspartiene Ap og Sp. Det var SV som i forhandlingene på Stortinget høsten 2023 sikret en bevilgning til COAT på statsbudsjettet. Nestleder Torgeir Knag Fylkesnes (bildet) mener kuttforslaget undergraver enigheten fra i fjor.

FOTO: SV

ILLUSTRASJON: LARS FISKE

HJERNEKRAFTPRISEN

Pris til forsker på kvinnehelse

■ Hjernekraftprisen gikk i år til professor Hedvig Nordeng ved Universitet i Oslo. Hun fikk prisen, som deles ut av Forskerforbundet, for sin forskning på legemiddelbruk i svangerskapet. – Når jeg ser at arbeidet vårt bidrar til at gravide kvinner og helsepersonell får den informasjonen de trenger for å føle seg godt informert og trygge, er det utrolig motiverende, sier Nordeng i en pressemelding.

INNLANDET

Norges ellefte universitet

■ «Med heimel i lov 8. mars 2024 nr. 9 om universiteter og høyskoler § 3-1 første ledd får Høgskolen i Innlandet status som universitet med navnet Universitetet i Innlandet frå 8. november 2024», opplyser regjeringen på sine nettsider. I Kongen i statsråd 8. november passerte Høgskolen i Innlandet målstreken og er nå universitet. Statusendringen fra høyskole til universitet trer i kraft umiddelbart, og navnet endres 28. november.

FOTO: HINN

Vil ha 12 milliarder kroner mer til forskning

■ Norge bør på sikt øke den offentlige pengebruken til forskning og utvikling (FoU) til 1,2 prosent av brutto nasjonalprodukt (BNP), mener Forskningsrådet i et innspill til statsbudsjettet for 2026. Det vil bety en økning på om lag 12 milliarder kroner årlig sammenlignet med dagens nivå. Forskningsrådet ønsker også en økt andel av FoU-budsjettet og tar til orde for at 30 prosent av framtidige bevilgninger bør kanaliseres gjennom dem.

ILLUSTRASJON: FORSKNINGSRÅDET

Disse hulesteinene er noen av gjenstandene som etter hvert skal tilbake til Páskeøya.

FOTO: LISE ASERUD / NTB

TILBAKEFØRING

KON-TIKI-MUSEET LEVERER TILBAKE LEVNINGER

Menneskelevninger som Thor Heyerdahl hentet til Norge på 1950-tallet, skal nå leveres tilbake til Páskeøya. Det er en del av en global museumstrend. – Det som skjedde på 1950-tallet, må sees med datidens øyne. Gjenstandene ble brakt til Norge med tillatelse og samtidig med et løfte om at de en dag ville bli gitt tilbake, sier Liv Heyerdahl til NTB. Hun er direktør på Kon-Tiki-museet og barnebarn av Thor Heyerdahl.

STUDENTPOLITIKK

Ny leder i Forskerforbundet student

■ Kristina Dimoska er ny leder for Forskerforbundet student. Hun studerer ledelse og markedsføring ved NLA Høgskolen i Oslo og ble valgt på årets studentkonferanse. Foreningen vedtok også en ny studentpolitikk. Blant hovedpunktene er økning av studiestøtten til 1,5 G i året, flere studentboliger og bedre veiledning og oppfølging under studiene.

HØGSKOLEN I ØSTFOLD

Enda mer kutt

■ Nok en utdanningsinstitusjon må kutte, denne gangen Høgskolen i Østfold. Over 58 millioner kroner må spares inn for å komme a jour, ifølge rektor Lars-Petter Jelsness-Jørgensen. Det går hardt ut over en rekke fagmiljøer og årsstudier. På et styremøte i november ble flere utdanninger lagt ned i sin helhet. Det gjelder blant annet Akademi for scenekunst, som tilbyr Norges eneste utdanning innen scenografi, bachelor i skuespill og master i performance. På høgskolens hjemmeside sier styreleder Berit Kjeldstad: – Dette er den mest krevende saken jeg har vært med på i min tid som styremedlem.

HØYERE UTDANNING

– Taket kan være nådd

■ – Jeg mener vi har grunnlag for å si at tiden for kapasitetsvekst i høyere utdanning kanskje bør være over, sa forsknings- og høyere utdanningsminister Oddmund Hoel på Forskerforbundets forskningspolitiske seminar. Han viste til mindre ungdomskull og samfunnets behov for arbeidskraft med annen type utdanning. Veksten i høyere utdanning har ifølge Hoel vært sterkere i Norge enn i nabolandene.

FOTO: ERIK NORRUD

Mange om beinet

Tre engasjerte, nye arkeologer er på vei inn i et beinhardt yrke. Er universitetet villig til å bryte loven for å hindre dem fra å få fast stilling?

AV JULIA LOGE

Feltarbeid er tungt fysisk arbeid. – Men det er jo gøy, det er derfor vi gjør det, sier Kjersti Væge. Foto: Erik Norrud

Vestby, en halvtimes kjøring fra Oslo, er for mange et sted for gjennomreise, med E6, Ei8 og Follobanen, eller et sted der nettbestillinger pakkes i enorme kassebygninger.

Men bak noen av disse varelagrene, inni krattskogen, er arkeologer i gang med å sile jord og vaske steiner, for når veiene, togsporene og lagerhallene skal utvides, kommer først arkeologene. 40 tonn jord og stein har de gravd opp, båret i bøtter og skylt rent.

En gang, for 9000 år siden, var dette nærmest tettbygde strøk. I steinalderen lå disse områdene helt nede ved fjorden, og folkene her hadde hus og båter, spiste fiskesuppe og laget redskaper av stein. Steinredskapene og noen spor etter hus og kokegrop er igjen etter dem.

Sesongarbeid

I ti uker har åtte arkeologer jobbet for å sikre arkeologiske spor fra fire steinalderboplasser før de forsvinner for alltid. Nå har de to dager igjen. Når telen setter seg i bakken, er arkeologisesongen over.

De første frostnettene har allerede vært her, bladene er borte fra trærne, og solen henger lavt over horisonten selv ved lunsjtider. Arkeologene på feltet er ansatt av

Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo (UiO), men utgravningslederen er den eneste med fast jobb. Kjersti Væge skal registrere funnene og skrive rapport ut året, og en annen skal gjøre etterarbeid for et annet prosjekt. For de fem andre er kontrakten over.

Arkeologi har alltid vært sesongarbeid og

Færre prosjekter – færre midlertidig ansatte

Kulturhistorisk museum har hatt en nedgang i utgravningsprosjekter og midlertidig ansatte. Slik er tallene for 2024 (tall for 2023 i parentes):

- 22 utgravningsprosjekter i perioden fra januar til og med oktober (37)
- 18 fast ansatte utgravningsledere (18)
- 32 midlertidig ansatte arkeologer med til sammen 75 kontrakter (78 og 188)
- gjennomsnittlig kontraktslengde på 214 timer (321)

Kilde: Kulturhistorisk museum

korte kontrakter. Før var det gjerne studenter som gravde i feriene, men med flere høyt utdannede har jobben blitt profesjonalisert. På dette feltet er det bare én som studerer ved siden av, Joakim Gabrielsen. Noen skal tilbake til deltidsjobber. Ingeborg Møller Pedersen har jobbet i butikk nesten hver helg for å kunne vende tilbake til jobben der. Andre blir arbeidsledige, slik de er hver vinter, fram til april kommer med varme nok til å grave igjen og nye jobbutlysninger.

«Nav eller grav», vitser arkeologene selv med i en videoserie på YouTube.

– Må stå på

De fleste graver ikke for vitenskapens skyld, men når byggeprosjekter krever det. Derfor er jobben også konjunkturutsatt. Bygges det mye, trengs det mange arkeologer. I år er et arkeologisk uår.

Pedersen forteller at de snakker lite om framtidige jobbutsikter underveis i studiene, og både Væge, Gabrielsen og Pedersen har troen på at de etter hvert får fast jobb.

– Du må stå på for å få jobb, og du må tørre å stå i det, for det er ikke sikkert i de første årene, sier Pedersen.

– Det er en opparbeidingsprosess hvor det kreves en del år på bakken før tilbudet kommer, sier Gabrielsen.

Men så enkelt er det ikke.

– Vi får jobb fordi natur skal raseres. Det høres veldig stort ut, men her skal det bygges næringspark. Det er da vi får arbeid, sier Ingeborg Pedersen.
Foto: Erik Norrud

– Det er ikke mitt valg. Jeg ble tvunget til å flytte, sier «Rebekka».
Foto: Erik Norrud

Mange nyutdannede

Hvert år henter rundt 50 studenter fram fintøyet og får diplom for fullført masterutdanning i arkeologi. De søker og får ofte jobber i felt.

For Kjersti Væge var det noen sesonger med langvarige oppdrag som ga henne dyttet til å begynne på master.

– Da fikk jeg mer og mer lyst til å satse. Så bestemte jeg meg for at nå bare gjør jeg det, og sa opp den faste jobben jeg hadde, sier Væge.

Flaskehalsen oppstår etter noen år, når livssituasjonen kanskje ikke tillater å bo borte i ukesvis for å jobbe i felt, eller når privatøkonomien krever fast inntekt. Ifølge SSB var det 985 fulltidsansatte arkeologer i 2023. Ikke på langt nær nok arbeidsplasser til å ta imot de over 400 nyutdannede arkeologene de siste ti årene. I år var det 300 søkere til sesongens 15–20 feltstillinger, forteller Ellen Friis, som er verneombud for gjengen på Vestby og resten av Kulturhistorisk museums feltarkeologer.

I en fersk bacheloroppgave om midlertidige arkeologer skriver Andreas Opstad Larsen om den harde konkurransen som betyr at «det vil alltid være mange arbeidsledige feltarkeologer i Norge».

Larsen har mastergrad i arkeologi og har båret bøttevis med stein i felt. Men nå har han omskolert seg til å jobbe med HR, for etter seks år i felt mener han at systemet må endres.

Lufting

- «Lufting» handler ikke om ventilasjonsanlegget, men er et uttrykk for at en arbeidstaker får et midlertidig opphold mellom to midlertidige kontrakter.
- Ifølge statsansatteloven har midlertidig ansatte krav på fast stilling hvis de er midlertidige i mer enn tre år i samme arbeid. Det kalles stillingsvern.
- Da må de ikke ha avbrekk mellom flere kontrakter i løpet av de tre årene.
- I forarbeidene til loven er «lufting» omtalt: «Avbrudd i ansettelsesforholdet med sikte på å hindre at en ansatt oppnår stillingsvern, er ikke akseptabelt og skal ikke forekomme i statstjenesten.»

– Det er et utsatt yrke, sier Larsen.

– Mange utgravninger forutsetter at man bor hjemmefra i ukevis, tunge løft sliter på kroppen, og det er konjunkturutsatt. Det er å forvente, men det forverres av utrygghet og stress. Og i tillegg er det dårlig betalt!

Verneombudets vondeste

«Treårskneiken» inntreffer når feltarkeologene innser at det er vanskelig å få helårsjobb. En ny kneik kommer når de innser hvor van-

skelig det er å få fast stilling. Forskerforum har snakket med en rekke arkeologer som forteller om ni til ti år med stadig lengre kontrakter, inntil det en dag sier helt stopp. Ofte like før de har jobbet så lenge sammenhengende at de kunne fått stillingsvern (se faktaboks om «lufting»).

– Å se folk bli luftet er noe av det som gjør vondest, sier verneombud Friis.

Hun har fått lov til å fortelle om erfaringer ansatte har delt med henne i rollen som verneombud.

– Ledelsen kaller det ikke lufting. Midlertidig ansatte har fortalt at de har fått forklaringer som at «vi har ikke oversikt over budsjettet på prosjektet», «vi må se litt på hvor mye vi kan tilby», og så forsvinner de ut. Og så får de mer eller mindre løfte om å få tilbake jobben om et par måneder. Men det er jo lufting, sier Friis.

Ifølge Larsen har alle hans kilder ved UiO enten opplevd lufting selv, eller de kjenner noen som har blitt luftet. Han omtaler det som en «institusjonalisert forventning».

– Det er veldig grovt, og det er ikke lov, sier Larsen.

Mistet jobben – mistet leiligheten

Tidligere i år var det Rebekkas tur. Hun heter egentlig ikke Rebekka, men konkurransen om jobbene er så hard at hun er redd for hva framtidige arbeidsgivere vil mene hvis hun åpent kritiserer Kulturhistorisk museum. →

– Dette er den stillingen jeg ble arkeolog for. Å være utgravningsleder. Det er sånn jeg vil være arkeolog, sier Ellen Friis. Foto: Julia Loge

– Dette er det yrket jeg har villet drive med siden jeg var bitte liten. Det er drømmen og livsstilen, identiteten min, sier Joakim Gabrielsen. Foto: Erik Norrud

Etter ti år på Kulturhistorisk museum hadde hun vennet seg til at kontrakter ble fornyet like før de gikk ut. Rebekka forteller at hun i flere år hadde jobbet midlertidig, med opphold mellom kontrakter. I det siste hadde hun jobbet på en annen utgravning på Ås, kommunen nord for Vestby. Prosjektet var stort og skulle pågå lenge, og selv om kontrakten snart gikk ut, så hun for seg et år til med etterarbeid.

– Da det nærmet seg påske, skjønnte jeg at det var noe. De andre midlertidig ansatte begynte å få feltarbeid, men ikke jeg. Da begynte jeg å bli utrygg.

Rebekka og de andre på prosjektet purret, men selv om Rebekka kjente uroen, prøvde hun å slå seg til ro med at seint svar som oftest betydde forlengelse.

– Så fikk jeg beskjed på telefon: «Dessverre, du er ferdig neste uke.» Da satt jeg der og så livet mitt rase.

Da hadde hun seks dager igjen av kontrakten. Forskerforbundet forhandlet fram én måned ekstra. Økonomien var allerede stram, og dagpengene kunne ikke dekke boliglånet. Siste dag på jobb solgte hun leiligheten sin.

– Jeg har grått så mye, for jeg var veldig glad i den leiligheten.

Rebekka har kjøpt ny leilighet, og Forskerforum møter henne i et halvferdig oppussingsprosjekt. Gangmøblene står på kjøkkenet eller er fortsatt flate pakker fra IKEA i stuen. Men kontorplansen er klar, og bokhyllene er fylt med bøker om skjelettarkeologi.

Stemningen skifter fra bedrøvet til medrivende når hun snakker om å komme tett på fortidens mennesker i utgravninger, og hvor tett man kommer på hverandre som mennesker når man bor sammen under utgravninger.

En oransje katt legger seg til rette i Rebekkas fang. Den er nok godt fornøyd med at hun er mer hjemme med den og mindre på brakke i felt. Mens Rebekka er arbeidsledig og pak-

ker ut flyttekasser i en drabantby i Oslo, lurer hun på hvorfor nyutdannede og andre med langt mindre erfaring enn henne får jobbe på utgravningene i Vestby.

Ferielufting

– Å stå med lua i hånden hver vår og spørre om jobb gjør noe med selvbildet, sier Ingar Mørkestøl Gundersen.

Han har gått gradene, fra feltslusk til utgravningsleder, stipendiat og postdoktor. Han har vært mer eller mindre midlertidig

ansatt i 20 år, men det er noen år siden sist han jobbet med felt.

– Alle visste at lufting eksisterte. Når det nærmet seg fire års kontinuerlig ansettelse, så ble det en periode med lufting. Institusjonens policy var at fast stilling krevde doktorgrad. Da nådde ikke feltarkeologene opp.

Nå har man krav på fast stilling etter tre år. Rebekka forteller at hun hadde jobbet for Kulturhistorisk museum i ti år, tre år på det samme store prosjektet. Prosjektet skulle fortsette enda et år, og kollegaene ønsket henne med videre. Men ansattelsene hennes var ikke sammenhengende nok, en «ferie» på to uker mellom to kontrakter er nok opphold til at man må begynne forfra.

Skår i gleden

Med så hard konkurranse om jobbene blir Rebekka og de andre sittende og lure på om de har gjort noe galt.

Larsen informanter beskriver fryktkultur og svartelisting. Rebekka mener at både hun og Larsen havnet på en «svarteliste».

– Med en gang man sier fra, så er det rett ut, sånn som med meg. Og kollegaer ser det og vet grunnen, de vet at det ikke er faglige grunner, sier Rebekka.

Var det feil å be om lønnsøkning? Blir man straffet for sykefravær? Hva med den rapporten som ikke ble ferdig før prosjektene var brukt opp – hvem får skylden, og får det konsekvenser for videre ansettelse?

– Det er mørkt. Da burde det skjedd en forandring, sier Andreas Opstad Larsen

FOTO: JULIA LOGE

Joakim Gabrielsen fant en kniv som antakelig brukes til å flense, altså skjære spekket av en hval. – Jubelen sto høyt i taket da den ble funnet, for dem har vi ikke mange av. Foto: Erik Norrud

Maste man for mye om å få svar på jobbsøknader? Maste man for lite?

Også verneombud Friis har kjent på prestasjonspresset.

– Jeg kunne jo ikke være svak på jobb. For da får man plutselig ikke jobb lenger, forteller Friis.

Nå har hun fast stilling, og som verneombud har hun sett eksempler på at selv om det er andre årsaker til at rapporten blir forsinket, er det feltarkeologen som får skylden.

– Jeg er trygg nok til å kunne være syk. Trygg nok til å kunne gå på do. Men det er midlertidig ansatte kollegaer som kvier seg for de tingene, som sitter på kveldene og jobber ekstra for å dra prosjektet i havn på den tiden de har til rådighet, fordi de vil ha mer jobb, sier Friis.

Friis forteller at det ikke er enkelt for dem som må overta, heller. Kan de glede seg over en forlengelse når de vet at de overtar oppgavene til en med mer erfaring, som de nærmeste kollegaene helst ville hatt der? Og når noen får fast stilling fordi de har hatt så mange og lange kontrakter at de får stillingsvern, så oppstår ryktene om hvorfor akkurat

disse personene slapp unna luftingen. Var de mer smiskete? Mer ekstroverte enn dyktige? Selv ikke de som får stillingsvern, kan glede seg over fast stilling i staten.

Rebekkas historie er ikke unik. Forskerforum har snakket med en rekke arkeologer som har opplevd tilsvarende, men som ikke ønsker å stå fram med sine historier fordi de frykter det vil lukke enhver mulighet til å jobbe med arkeologi igjen. I likhet med Rebekka blir de glitrende engasjert når de snakker om faget sitt, arkeologi.

– Vi godtar å bli behandlet på den måten fordi vi er glade i jobben vår. Vi vil være her, det er dette vi har lyst til å drive med, sier Friis.

Sliter på alle

For ti år siden vant foreningen Midlertidig ansatte arkeologer i Forskerforbundet fram, slik at UiO skal ansette utgravningslederne i eksternfinansierte, faste stillinger. Postdoktor Ingar Mørkestøl Gundersen var med på kampen den gangen. Han har også vært avdelingsleder for feltarkeologene, og hadde 100 ansatte fordelt på 40 årsverk.

↓

– Midlertidig ansatte må hele tiden holde mange muligheter åpne, hele tiden levere, for å være mest mulig attraktiv, sier Ingar Mørkestøl Gundersen, som har 20 års ansiennitet som midlertidig arkeolog. Foto: Julia Loge

– Det var brutalt. Jeg sto som arbeidsgiver, men måtte si meg fornøyd hvis jeg fikk til én telefonsamtale med hver. I praksis ble disse 100 medarbeiderne bare navn i et skjema.

Gundersen mener flere fast ansatte vil minske den administrative byrden. En løsning kan være å kombinere feltarkeologi med samlingsforvaltning, saksbehandling, formidling eller administrasjon.

– Det er vinn-vinn, både for arbeidstakere og for resten av organisasjonen. Det sliter mindre på alle og gir kompetanseheving på arbeidsplassen.

Drømmejobb

Ingeborg Pedersen, en av de nyutdannede arkeologene i Vestby, drømmer også om å kombinere feltarkeologien med annet faglig relevant arbeid.

– Drømmen min er å være feltarkeolog og så få lov å jobbe inne på museum og lage utstillinger. Det hadde vært min drømmejobb. Men en sånn stilling eksisterer ikke, sier Pedersen.

Gundersen mener systemet nå er for rigid, også for de fast ansatte utgravningslederne som må kunne skrive nesten all tid på eksterne prosjekter.

– Det låser dem i stillinger uten mulighet for personlig utvikling, sier Gundersen.

Han mener feltarkeologene, som har samlet inn og katalogisert materialet, i større grad burde delta i forskningen som bygger på dette grunnarbeidet, nettopp fordi det er de som kjenner databasene og teknologien best.

Kollektiv makt

På Vestby er store områder ferdig finsøkt, og gravemaskinen er i gang med å gjøre det siste grovarbeidet før området overlates til utbyggerne. Arkeologene følger med for å se etter uoppdagede kokegropser og stolpehull. Pedersen har også fått med seg noen av fallgruvene i feltarkeologien: lufting, kontrakter på så kort varsel at det ikke er mulig å forhandle om lønn, usikkerhet og ventetid.

– Men vi som elsker det, vi elsker det jo, så vi gjør det. Det er bare ingen som taler vår sak, for vi er så spredt, sier Pedersen.

Andreas Opstad Larsen sier mange beskriver seg som maktesløse, men han mener feltarkeologene har større kollektiv makt enn de selv tror. Utgravningen på Vestby koster utbyggerne 5 millioner kroner, ifølge Vestby Avis. Når utgravningen er ferdig, kan reguleringsplanen vedtas og tomten overdras fra kommunen til utbyggeren, som skal betale 519 millioner kroner for den. Men først må arkeologene «frigjøre» den, så hvis ikke Pedersen, kollegaene og gravemaskinen graver, søker og sålder, må kommunen vente på pengene og kjøperne vente med utbyggingen.

– Jeg oppfordrer til streik. Hvis de ikke jobber, så bygges det ikke, sier Larsen. ●

– Ikke noe hyggelig å høre

Direktør Aud Tønnessen vil at Kulturhistorisk museum skal oppleves som en god arbeidsgiver.

Museumsdirektørens kontor er ingen prangende affære, men én ting skiller hennes kontor fra resten: de knirkende, buktende linoleumsgulvene går over til fiskebeinsparkett.

Aud Valborg Tønnessen overtok kontoret i mars. Hun er historiker og tidligere dekan på UiO, der de er godt kjent med kampen mot midlertidige ansettelser, men ved Kulturhistorisk museum er kontraktene mye kortere enn hun er vant med.

– Alle jeg har snakket med, mener at Kulturhistorisk museum bevisst lufter ansatte for å unngå stillingsvern. Hva kan du som museumsdirektør gjøre for å endre oppfatningen av at UiO er en arbeidsgiver som bryter loven?

– Det er for meg ukjent, det må jeg bare si. Men hvis det er inntrykket, må jeg i hvert fall undersøke om det stemmer. Ut fra det jeg vet, så gjør vi ikke det verken bevisst eller villet. Vi er opptatt av at vi skal følge det lovverket som gjelder. Vi er opptatt av at vi skal ta vare på våre ansatte, og kanskje særlig de som er i midlertidige stillinger.

– Flere har nevnt fryktkultur og en ledelse som knapt nok har tid til å snakke med feltarkeologene. Og de sier at UiO skiller seg negativt ut sammenlignet med de andre universitetsmuseene som ansetter arkeologer. Er det en ukultur hos dere?

– Det er ikke noe hyggelig å høre. Og det er ikke sånn det skal være. Både prosjektansatte og fast ansatte skal oppleve at de blir tatt på alvor som medarbeidere, og at det er tillit og trygghet i bunnen. Jeg kan ikke si noe annet enn at hvis det er slik det oppleves, så må vi se nærmere på hvordan vi ivaretar våre ansatte. Jeg vil at Kulturhistorisk museum skal oppleves som en god arbeidsgiver, som innfrir på regelverk og ansvaret som påligger oss som arbeidsgiver. Det er jo tankevekkende. Det syns jeg det er.

– Ja, det vitner om et arbeidsmiljøproblem når det oppstår den type fortellinger. Kan du si noe konkret om hvordan du vil håndtere det?

– Da må jeg undersøke nærmere og snakke med de som har ansvaret for de ansatte. Og høre hva vi gjør, og hva vi eventuelt ikke gjør. Er det ansvar vi ikke følger opp? Eller kan vi gjøre det på en bedre måte? Jeg må også si at mitt inntrykk er at vi oppfyller arbeidsgiveransvaret vi har. Men når det kommer sanne innmeldinger, må vi jo ta det på alvor.

– Flere har foreslått kombinerte stillinger for å gi kontrakt året rundt og mer faglig utvik-

↑
Aud Tønnessen er direktør ved Kulturhistorisk museum og opptatt av at de skal være en trygg arbeidsgiver der også midlertidige kan gi beskjed om de opplever urett. Foto: Julia Loge

ling ved å bruke hele fagmiljøet ved UiO til å kombinere feltarbeidet med museumsoppgaver, administrasjon, undervisning eller forskning. Er det mulig?

– Det er ikke helt enkelt. Utdanning ligger på Det humanistiske fakultetet, det har ikke vi noen innflytelse på. Når det gjelder museumsdrift, må vi ha lønnsmidler. Utgravningsvirksomheten er ekstra sårbar fordi den er eksternt finansiert. Umiddelbart ser jeg ikke at det er en mulighet, men jeg hører innmeldingen, altså. For en god del år siden etablerte man en avdeling knyttet til utgravningsvirksomhet for å ansette folk fast.

– Utgravningslederne?

– Ja. Og det har økt fra 5 til 20 på faste kontrakter. Hvis vi skal bygge opp nye stillinger, må universitetet kunne dekke inn kostnaden, og det er ingen tvil om at både Universitetet i Oslo og andre universiteter går tøffere tider i møte økonomisk.

– Men det er også en administrativ økonomisk utgift knyttet til å ta inn nye folk hvert år, med søknader, tilsetninger, innrulling i lønnsystemet, nødvendig opplæring og så oppsigelse?

– Ja, det har også en ressurside. Men vi må ha inndekning for de tilsetningene vi har. Det er jo ikke slik at vi i utgangspunktet ikke vil ha folk. Det handler om ansvarlig drift for

hele virksomheten. De som er i midlertidige stillinger, oppfordres til å søke på de stillingene vi lyser ut. For vi ønsker at folk skal tilsettes gjennom utlyste stillinger, som gir en reell konkurransemulighet. Da er det noen kriterier og prosesser som skal følges, som er mer gjennomsiktede og tillitvekkende.

– En ting som bidrar til utrygghet, som mange har nevnt, er at de får vite om jobbene bare et par dager før de skal begynne. Er det noe du kan gjøre noe med?

– Ja, det er et synspunkt som jeg i hvert fall vil ta opp, hvis det er tilfellet. Vi ønsker at folk skal få vurdere det tilbudet de får, og forhandle om det tilbudet. Hvis vi ikke har gjort det, får vi jo se på det.

– Jeg har snakket med flere som ikke vil ha historiene sine på trykk, «for da kommer jeg aldri til å få jobb som arkeolog igjen».

– Da føler de seg veldig sårbare. Både museet og UiO generelt bør være en arbeidsplass hvor det er lov å være tydelig på sine erfaringer. Jeg skulle ønske at vi ble opplevd som en god, forutsigbar arbeidsgiver.

– Kan du bruke den farten du fortsatt har som ny direktør, til å bidra til at flere får det inntrykket?

– Ja, det er i hvert fall en tematikk som vi må løfte, hvordan vi møter våre midlertidige ansatte, og hvordan vi avslutter kontrakter. Men som sagt, jeg sitter med inntrykk av at veldig mange av de som sitter med det direkte ansvaret, er opptatt av dette, vil gjøre det riktig og gjøre en god jobb. Mange har vært i den situasjonen selv. Det er utfordringer som vi er nødt til å jobbe videre med. For det er alltid rom for å bli bedre. ●

NEW ZEALAND

TILTAK MOT NETTHETS AV AKADEMIKERE

Mange forskere har følt seg isolert og overveldet av hets på nettet, spesielt etter pandemien. Økende bekymring for forskeres arbeidsmiljø og behov for en mer enhetlig tilnærming til problemet har fått universitetene til å danne en referansegruppe bestående av HR-, IT- og sikkerhetsekspertene fra hele sektoren. Gruppen skal utvikle bedre støtteordninger for forskere som opplever netthets, melder Research Professional News. Universitetene får også tilgang til et verktøysett utviklet av Australian Science Media Centre, som tilbyr råd om hvordan man kan håndtere netthets og søke støtte. Målet er å oppmuntre institusjonene til å lære av hverandre.

ARMENIA

Kritiserer deltakelse på klimamøte

■ I november var Baku i Aserbajdsjan vertskap for FN's årlige klimakonferanse, COP 29. Studenter i nabolandet Armenia var kritiske til at en rekke amerikanske universiteter sendte studentdelegasjoner til toppmøtet, skriver Radio Armenia på nettet. Studentene mener delegasjonene burde lære mer om Aserbajdsjans menneskerettighetsbrudd og ta avstand fra behandlingen av armenske krigsfanger, politiske fanger og aserbajdsjanske journalister.

FOTO: SHUTTERSTOCK

FINLAND

Senker kravene for doktorgrad

■ Før måtte doktorgradsstudenter ved Universitetet i Helsinki (bildet) publisere tre til fem vitenskapelige artikler. Fra august er det tilstrekkelig med to til tre artikler. I enkelte tilfeller kan én artikkel være nok, melder YLE. Antallet obligatoriske studiepoeng er også redusert, fra 40 til 30. Tiltaket får kritikk fra akademiske miljøer som frykter at doktorgradens verdi reduseres. Nå finnes ingen normert studietid for doktorgrad, og myndighetene ønsker å få flere til å fullføre på tre år, mot dagens seks til sju år.

FOTO: UNIVERSITY OF HELSINKI

FOTO: FLICKR CC

EUROPA

Kraftige kutt i forskningsmidler

■ Flere europeiske land med høyorientert regjering planlegger betydelige kutt i forskningsbudsjettene, melder Nature. I Nederland har Geert Wilders' Frihetsparti, som nå er en del av koalisjonsregjeringen, foreslått å redusere forskningsmidlene med rundt 12 milliarder kroner årlig, tilsvarende budsjettet til et helt universitet. Også i Italia, Ungarn, Slovakia og Kroatia er det varslet kutt i forskningsbudsjettene etter at høyorienterte partier har kommet til makten. Myndighetene forsvarer kuttene med behovet for å prioritere sikkerhet, helse og økonomisk stabilitet.

PAKISTAN

Stopper protester med fridag

■ Studenter i Punjab-provinsen er bekymret for sikkerheten etter at en førsteårsstudent ble voldtatt på campus ved en høyskole i Lahore, skriver Pakistan Observer. Derfor har studenter demonstrert og krevd bedre beskyttelse og at gjerningspersonene skal stilles til ansvar. Over 250 demonstranter er arrestert, og politiet er utplassert for å opprettholde ro og orden. For å hindre at situasjonen skulle eskalere, innførte myndighetene forbud mot store forsamlinger og bestemte at alle utdanningsinstitusjoner skulle holde stengt 18. oktober. Myndighetene har lovet å undersøke hendelsen grundig.

Rektors artikler trukket i forskningsskandale

■ Forlaget Springer Nature har trukket 75 konferanseartikler forfattet av Juan Manuel Corchado Rodríguez, rektoren ved Universitetet i Salamanca, Spanias eldste universitet, melder Science. Forlaget fikk ekstern bistand etter at to forskere skrev en omfattende rapport som ble gjengitt i avisen El País. Granskingen avdekket «uvanlig sitatpraksis» og bekymringsverdig redaksjonell håndtering av artiklene. Et medlem i rektorens forskningsgruppe avviser anklagene og sier at de samarbeidet med forlaget om å rette feil da forlaget bestemte seg for heller å trekke artiklene.

Universiteter i USA forbereder seg på utfordrende tider etter at Donald Trump ble gjenvalgt som president.

FOTO: SHUTTERSTOCK

USA

UNIVERSITETER FRYKTER TRUMP-PERIODEN

En av de største bekymringene er Trumps støtte til Project 2025. Planen kan få alvorlige konsekvenser for akademisk frihet og finansiering av universiteter og høyskoler, melder Times Higher Education. I tillegg frykter mange at det vil bli økt press på kinesiske forskere og forskningssamarbeid med Kina. Universiteter følger med på internasjonale studentstrømmer, som ble påvirket negativt under Trumps første periode. Det er også bekymringer for at konservative politikere i stater som Florida og Texas vil begrense akademisk frihet ytterligere.

Kutter språkfag

■ For å tilpasse seg nye krav til dimensjonering av studier har ledelsen ved Aarhus Universitet foreslått å legge ned bachelorprogrammene japanstudier, kina-studier, arabisk- og islamstudier, russlandstudier, brasilstudier og India- og Sør-Asia-studier. Alle disse fagene hadde språkundervisning. I stedet vil ledelsen samle dem i en ny utdanning kalt «globale studier uten språkkrav». Dekan Maja Horst forklarer til dansk Forskerforum at humanioraøkonomien ikke lenger kan bære de små fagene, mens de ansatte mener språkene er inngangen til å forstå kultur og samfunn.

ILLUSTRASJON: SHUTTERSTOCK

IRAN

Student pågrepet etter undertøypotest

■ 2. november rev en militsgruppe i stykker hijaben og klærne til en student inne på det prestisjetunge Teheran Azad University of Science and Research. Studenten tok etterpå av seg resten av klærne, unntatt undertøyet, i protest og satte seg utenfor universitetet. Så skal hun ha gått ut i gata i samme antrekk. Det konservative statstilknyttede nyhetsbyrået Fars bekrefter hendelsen og at hun ble pågrepet. Fars hevder kvinnen brukte «upassende klær» i timen. En talsperson for universitetet hevder at kvinnen lider av en psykisk sykdom, mens andre knytter hendelsen til protestene etter at 22 år gamle Mahsa Amini døde i moralpolitiets varetekt i 2022. (NTB)

Behandlingen av kvensk og samisk kan lære oss om dagens håndtering av minoritetsspråk, sier språkforsker Pia Lane.

🗨️ | SAMTALE MED BÅR STENVIK | FOTO: ERIK NORRUD

Det tause språket

Da Pia Lane¹ var 14 år, ringte telefonen. Stemmen i den andre enden spurte etter bestefaren hennes, på finsk. Hun hadde ikke noe problem med å forstå hva som ble sagt, for hun var oppvokst med foreldre og naboer som snakket kvensk rundt henne hele tida, og de to språkene er nært beslektet. Men hun hadde aldri snakket kvensk selv, før hun nå måtte prøve å formulere seg så godt hun kunne: «Eilif on kuolu.» *Eilif er død.*

– Jeg husker fortsatt følelsen av at jeg kunne få fram innholdet, men jeg kunne ikke pakke inn budskapet eller si at «nå har jeg litt dårlige nyheter». I stedet ble det nesten sånn «Doffen har daua».²

– Det må ha vært en rar følelse?

– Ja, jeg forsto kvensk, alle morsomhetene, det verbalt virtuose. Men jeg snakket det ikke selv, og jeg tror ikke jeg skjønnte at jeg var flerspråklig.

Hun begynte å reflektere ordentlig over språket og følelsene først mange år senere, da hadde hun begynt å studere fransk. Etter å ha tilbrakt tre måneder i Frankrike med følelsen av å være utenfor tok hun fergen fra Stockholm til Helsinki.

– Finsken i Sør-Finland er veldig annerledes enn kvensk. Men det var noe med rytmen og følelsen av språket som var så kjent. Så selv om jeg skjønnte mindre enn i Frankrike, fikk jeg en følelse av at «nå har jeg kommet hjem».

En stund senere kom hun virkelig hjem, til Bugøynes i Finnmark, for å skrive hovedoppgave i lingvistikk – en grammatisk analyse av kontakt mellom norsk og kvensk, eller «Bugøynes-finsk», som det ble kalt da. For å forberede seg hadde hun gått på finsk språkkurs.

– Jeg hadde tenkt at det ville være vanskelig å få familien min og andre fra lokalbefolkninga til å snakke kvensk, fordi de var vant til å snakke norsk med meg. Men jeg var ikke forberedt på at de ikke ville snakke med meg fordi jeg nå snakket «ordentlig finsk».

– Når vi begynner å snakke kvensk i voksen alder, føler vi at dette er et språk vi burde kunne, for det er jo vårt språk.

1 Professor i flerspråklig ved MultiLing – Senter for flerspråklig ved Universitetet i Oslo. Academic Chair for the Circle U. Multilingualism, Interculturality and Language Lab. Hun var medlem av den norske Sannhets- og forsoningskommisjonen, en parlamentarisk granskingskommisjon som skulle granske fornukskningspolitikk og urett mot samer og kvener/norskfinner og foreslå tiltak for framtidig forsoning. Hun fikk nylig Fridtjof Nansens belønning for fremragende forskning for år 2024 innen humaniora og samfunnsvitenskap.

2 Sitat fra en Rema 1000-reklame fra 2004, der en voksen strever med å forklare for et barn på en skånsom måte at gullfisken deres har gått ut av tiden, mens et søsken brutalt og enkelt sier: «Doffen har daua.»

– Var det et slags mindreverdigheitskompleks?

– Ja, den lokale finsken ble ikke sett på som like god, så de prøvde å sende meg til innvandrede finske kvinner: «Du må heller skrive om «ordentlig finsk.» Men da kunne jeg si at jeg hadde faktisk fått 80 000 i året fra Forskningsrådet for å jobbe med nettopp «Bugøynes-finsk».

– Så tildelingen ble en validering av verdien av språket?

– Ja, og selv om de syntes det var veldig rart, åpnet det mange dører.

Samtidig som Lane forsket på «kodeveksling» (hvordan folk skifter mellom ulike språk i en samtale) og tospråkligheit på et grammatisk nivå, kom den «kritiske vendingen» for fullt i humaniora sent på 90-tallet og inspirerte henne til å se nærmere på maktperspektivene.

– Postdoktor-prosjektet mitt var en analyse av språkskiftet på hjemstedet mitt – hvorfor begynte de å snakke norsk til oss barna, i stedet for kvensk?

– Hvordan skjedde det, helt konkret?

– Min besteforeldregenerasjon hadde fått høre fra læreren at de ikke skulle snakke kvensk med oss ungene. Direktiver sa at man ikke skulle bruke samisk eller kvensk. De som hadde viktige stillinger i samfunnet, snakket norsk – prester, lærere og leger. Dessuten ble norsk sett på som veien til en god jobb. På den tida var det også en utbredt tanke at det var best å snakke bare ett språk.

– Var forskere medskyldige i å skape den ideen?

– Noen av disse holdningene kom fra undersøkelser av elevers skoleferdigheter, for eksempel i USA, der dårligere resultater ble tilskrevet tospråkligheit. Den gangen tok de ikke sosioøkonomisk status med i betraktningen. De som snakket spansk, hadde kanskje også lavere sosioøkonomisk status og foreldre med lavere utdannelse. I tillegg var testene laget for engelskspråklige middelklassebarn.

– Finnes det her en parallell til synet på minoritetsspråk blant innvandrere i nyere tid?

– Ja, der har jo tanken vært: «Vi må ta bort punjabi eller arabisk, så blir disse barna mye flinkere i norsk.» Men det fungerer ikke sånn. I dag vet vi fra nyere forskning at når barn lærer mer enn ett språk, så vil språkene styrke hverandre gjensidig. Og der har vi noe å lære av historien med kvensk og samisk.

For Lane går samfunnsengasjement og forskning hånd i hånd:

– Det er viktig at vi som er forskere, deler vår kunnskap. Og jeg har fått inspirasjon og ideer til egen forskning fra mitt engasjement i kvenske og samiske miljøer. En fra hjemstedet mitt sa til meg: «For guds skyld, ikke framstill oss som ofre.» Det fikk meg til å tenke på det som vi på fagspråket kaller «agens» – på norsk ville vi kanskje kalle det noe sånt som «handlingsrom».

– Hva betyr det i praksis når det gjelder språk?

– Et eksempel er standardiseringen av et språk, som kvensk. Da vil det alltid bli gjort valg som legger føringer for hvordan man kan uttrykke seg. Og da er spørsmålet hvordan språkbrukerne forholder seg til de begrensningene og valgene.

– Da jeg vurderte å studere lingvistikk, sa professor Even Hovdhaugen til meg at «lingvistikk er veldig vanskelig, og det er mange som gir opp». Da min kjære mann hørte det, sa han til meg at «det er nok det du skal studere».

– Hva fant du ut?

– Når vi snakket generelt om å lage et kvensk skriftspråk, kunne kvenskspråklige informanter si ting som: «Nei, jeg vet ikke helt, vi trenger vel ikke det, det er bedre med ordentlig finsk.» Men så ba vi dem om å lese en tekst på kvensk. Og etterpå var de mer sånn: «Nå, det her var fint, de her ordene kjenner jeg igjen, de her ordene er mine. Det er mye lettere å lese enn standardfinsk.»

– Så du fanget opp en følelse – av verdi eller verdighet?

– Ja, eller en holdning. Når vi forskere intervjuer folk, får vi ofte analytiske perspektiver, men de vi intervjuer, forteller ikke hele historien. Mens når de forholder seg til en materiell tekst, får vi tilgang til – det er litt farlig å si noe som er mer indre, men kanskje noe som er mer ufiltrert.

– Nå nærmer vi oss den delen av språket som henger sammen med følelser, identitet og det post-koloniale?

– Ja, eller «sinnets kolonialisering», som Ngugi wa Thiong'o skriver om.³ Jeg har i noen av mine siste publikasjoner skrevet mye om stillhet. Hvordan nasjonalstaten har «stillegjort» minoriteter og urfolk. Språkene våre ble ikke gitt videre før vi begynte å snakke om vår samiske eller kvenske bakgrunn.

Lane sier at denne «stillheten» er en felles erfaring for minoritetsspråk mange steder i verden. I sitt internasjonale arbeid har Lane funnet paralleller fra koloniseringstiden, men også fra den «dekoloniseringsprosessen» som pågår nå, når flere vil ta språkene i bruk igjen.

– Stillheten dukker opp i en annen form i revitaliseringsprosesser. Når man skal ta språket tilbake igjen, møter vi ofte det som vi i samiske og kvenske miljøer kaller «språksperrer»: Vi føler oss sårbare og usikre når vi skal bruke språket i praksis. Noen sier at «det er rart at det er så lett å snakke engelsk eller tysk, mens det er vanskelig å snakke «vårres finsk». Å ta språket tilbake igjen setter oss i kontakt med en indre sårbarhet, som er annerledes enn å lære fremmede språk.

– Det høres nesten ut som en traumeerfaring på individnivå – å snakke om traumatet gjør at det gjennomlevs på ny?

– Ja, vi kjenner dette fra traumebehandling. Urfolksforskere i USA beskriver prosesser som minner om kvensk og samisk erfaring, og kaller det «historiske traumer». Det ser også ut til at traumene kan gå i arv. Foreldre- og besteforeldregenerasjonen har internalisert opplevelsen av at deres språk og kultur ikke hadde plass, og så lever den videre i miljøet.

– Hvordan kan det arte seg for den enkelte?

– Når vi begynner å snakke kvensk i voksenalder, føler vi at dette er et språk vi *burde* kunne, for det er jo vårt språk. Og da er det mindre rom for å gjøre feil. Men for å lære må man nødvendigvis gjøre noen feil.

– Det blir en slags dobbelt-skam?

– Ja, mange føler som sagt at de burde kunne språket, og i tillegg kan vi kjenne på en indre sårhet når vi gjør feil. Men både i kvenske og samiske miljøer ser vi at ungdommen ikke holder kjeft om disse opplevelsene. Og når man kan ta fram usikkerheten og våge å snakke om den, da blir den mindre skremmende.

Lane mener at ytringsmiljøet for kvener er annerledes nå enn det var for noen tiår siden, både i storsamfunnet, i kvenske miljøer og i akademien.

– I min generasjon var det veldig få av oss, og steilere fronter. For eksempel var det helt umulig å ha et seminar uten at halvparten

– Når barn lærer mer enn ett språk, så vil språkene styrke hverandre gjensidig.

3 Kenyansk forfatter og akademiker, kjent blant annet for essaysamlingen *Decolonising the Mind: the Politics of Language in African Literature*, 1986.

– Å komme til academia utenfra har gjort at jeg ikke har vært redd for å se på ting fra andre vinkler.

av tiden ble brukt på å krangle om språket skulle hete kvensk eller finsk. Men nå er det mer akseptert at folk bruker ulike begrep. Jeg liker personlig ikke begrepet finsk, fordi det impliserer at mine forfedre bare kom fra det som i dag er Finland. Halvparten av dem kom nemlig fra det som i dag er Nord-Sverige.

– Hva skyldes denne endringen?

– Det er som om minoritetsmiljøer må bruke en innledende fase til å finne sin egen identitet. En periode med litt indre uro og klart definerte grenser for hvem som er innenfor, og hvem som er utenfor.

– Litt som for et individ – at først må en finne sin egen identitet, og når en er trygg i den, så kan en være mer raus og fleksibel?

– Ja, det har jo vært veldig synlig i de de samiske miljøene, for eksempel i diskusjonen om hvorvidt man må skrive på samisk for å være medlem av Samisk Forfatterforening.⁴ Det er for så vidt fortsatt en litt betent diskusjon, men det er nok mange som nå har tatt innover seg at fornorskninga har ført til at mange ikke har visst at de var samer, men oppdager det som voksne, og at det må være rom også for dem i de samiske miljøene.

– Har du personlig hatt problemer med å finne din plass som førstegenerasjons akademiker?

4 En parallell sak har vært kontroversene om hvem som har rett til å stå i Sametingets valgmanntall. Dette spørsmålet nådde nylig offentligheten med en rekke artikler som undersøkte grunnlaget for at Sp-politiker Sandra Borch hadde søkt om oppføring i manntallet. Hun hadde samiske aner, men kunne ikke vise til at noen i nære slektsledd hadde snakket samisk eller identifisert seg som samer. I dette tilfellet handler det selvfølgelig ikke bare om identitet, men også om makt til å påvirke politiske beslutninger som angår samene.

– Nei, selv om jeg hadde arbeiderklassebakgrunn, leste alle i min familie mye bøker. Jeg leste de russiske klassikerne da jeg var 13. I tillegg hadde jeg brevvenner på engelsk over hele verden fra jeg var 11 – jeg har fortsatt kontakt med en av dem, i Japan. Jeg reiste mye som ung, og jeg hadde dessuten jobbet som servitør, så jeg visste hvordan bestikket skulle ligge, og hvilken ende man begynte i.

– **Du kunne de sosiale kodene via kjøkkenveien?**

– Ja. Jeg husker at mens jeg holdt på med doktorgraden, var det en som sa: «Vi har ingen her på vårt institutt som har minoritetsbakgrunn.» Da jeg prøvde å ymte frampå om meg selv, sa de: «Nei, du er så vellykka, du teller ikke.» Og da husker jeg at jeg tenkte: «Jaha, man er bare minoritet hvis man ikke har fått det til.»

I motsetning til for ti år siden kan det i dagens forskningsverden noen ganger være en fordel å ha minoritets- eller urfolksstatus, mener Lane.

– For eksempel på mitt felt. Det er mange flere forskere med minoritets- og urfolksbakgrunn som har kommet inn i academia, og de har begynt å skrive om bakgrunnen sin. Ikke nødvendigvis autobiografisk, men det er blitt mer og mer vanlig å ha det man på engelsk kaller «positionality statement» – hva er min posisjon som forsker. Det er et veldig fornuftig poeng i kvalitativ forskning på mennesker. For enten vi vil eller ikke, former bakgrunnen vår den analysen vi gjør.

– **Jeg kom akkurat over en artikkel skrevet av Gyrid Øyen og Trine Kvidal-Røvik,⁵ som handlet om deres egen opplevelse av å forske**

5 Yhdessä – Sammen om kvenske virkeligheter: Situering og akademisk ansvarlighet i forskningsprosessen.

på og formidle kvensk kultur uten å være kvensk selv. Da har det på en måte skjedd en vending – det er ikke lenger sånn at minoriteten må «bekjenne» sin posisjon, men at nordmennene må redegjøre for at de tilhører majoriteten?

– Ja, akkurat det er en fin ting, som til dels har kommet fra USA. Jeg er ikke blant dem som mener at «kun urfolk kan forske på urfolk» – alle har relevante perspektiver. Men hvis man vil forske på kvenske eller samiske forhold i Norge, er det lurt å stille seg spørsmål som «Hva kan jeg bidra med?» og «Hva slags type forskning kan jeg gjøre som folk i gruppa ikke gjør?» Spesielt hvis man forsker på ting som ligger veldig nær folks identitet. Da er det viktig at man forstår hva man rører ved.

– **Hvordan da, for eksempel?**

– Til tross for at jeg har vokst opp med en kystsamisk familie, brukte jeg veldig lang tid i kontakt med ulike samiske miljøer og forskningsmiljøer før jeg nå har begynt å publisere artikler om samisk språklig revitalisering. Jeg er interessert i det emosjonelle aspektet ved å ta tilbake språk, og da har jeg et ansvar for hvilke refleksjoner og følelser jeg kan sette i gang hos dem jeg snakker med. Jeg har et ansvar for ikke å framstille dem som hjelpeløse ofre. Og jeg har et ansvar for å sørge for at deres stemme og perspektiv kommer fram. Det kan man ikke gjøre gjennom fallskjerm-forskning.

– **Fallskjerm-forskning?**

– Man kan ikke bare dra til et eller annet sted i Øst-Finnmark og si at «ok, nå snakker jeg med ti stykker i løpet av denne uka, og så drar jeg ut igjen». God forskning krever at man forstår den sammenhengen man forsker i. ●

I over to år har Line With prøvd å få endra fleire faktafeil om farens Rottefella-binding, som er utstilt på Nasjonalmuseet.

TEKST: SILJE PILEBERG

Når publikum ikkje vinn fram

Ein julidag i 2022, vel ein måned etter at det opna, besøkte Line With Nasjonalmuseet for første gong. Ho var nysgjerrig på kva Nordens største kunstmuseum hadde stilt ut av far hennar.

Bror With var oppfinnar og designar. Mest kjend er han for Rottefella-bindingane, som kom frå 1927 og utover. Dette var den første tåbindinga, noko som betydde betre stabilitet og kontroll over skia enn ein fekk med reimane i dåtidas Bergendahl-bindingar.

I utstillinga av norsk designhistorie fann Line With ei av Rottefella-bindingane utstilt. Då ho las skiltet, vart ho overraska: Namnet på bindinga var nemleg feil. Det same gjaldt produksjonsåret, produsentnamnet og produksjonsmetoden.

– Det første eg tenkte, var «i jøsse namn, dette må dei få vite». Eg var full av trong til å ordne opp og overttydd om at dei som jobba på museet, kom til å bli glade for å få rettinga, fortel Line With.

I museumsskranken vart ho vist vidare til «desken», der det stod ein person med ein PC. Her fekk ho ein penn og papir og beskjed om å skrive ned beskjeden sin. Rette person ville ta kontakt med henne.

Vel heime gjekk ho på loftet og leita fram gamle papir og fotografi for å kunne gje riktig informasjon. Fem veker gjekk, og ho hørde ingenting.

Vanskelegare på store museum?

Kva rutinar har norske museum for å ta imot tilbakemeldingar om faktafeil frå publikum? Og korleis følgjer dei opp feil som blir melde inn?

Ei uformell spørjeundersøking Forskerforum har gjort blant åtte museum av ulik storleik, tyder på at dei fleste tar imot tilbakemeldingar i skranken, på e-post eller i digitale kanalar (sjå ramme). Ved behov blir dei sende vidare til rett person.

Dei færreste opplyser direkte til publikum korleis dei skal gå fram om dei vil gje ei slik tilbakemelding.

Systema for å følgje opp tilbakemeldingar varierer. Medan nokre har prosjektstyringsverktøy der tilbakemeldingar blir samla og markerte når dei er følgde opp, har andre ingen formelle system.

Brita Brenna, professor i museologi ved Universitetet i Oslo, trur at museumstilsette ofte blir glade for at utstillingar blir retta på.

– Men det er lett å sjå føre seg at handteringa av slike tilbakemeldingar kan bli problematisk der organisasjonen har blitt veldig stor, seier ho.

Store museum har mange involverte og får mange tilbakemeldingar, påpeikar ho. I tillegg må moglege faktafeil sjekkast godt.

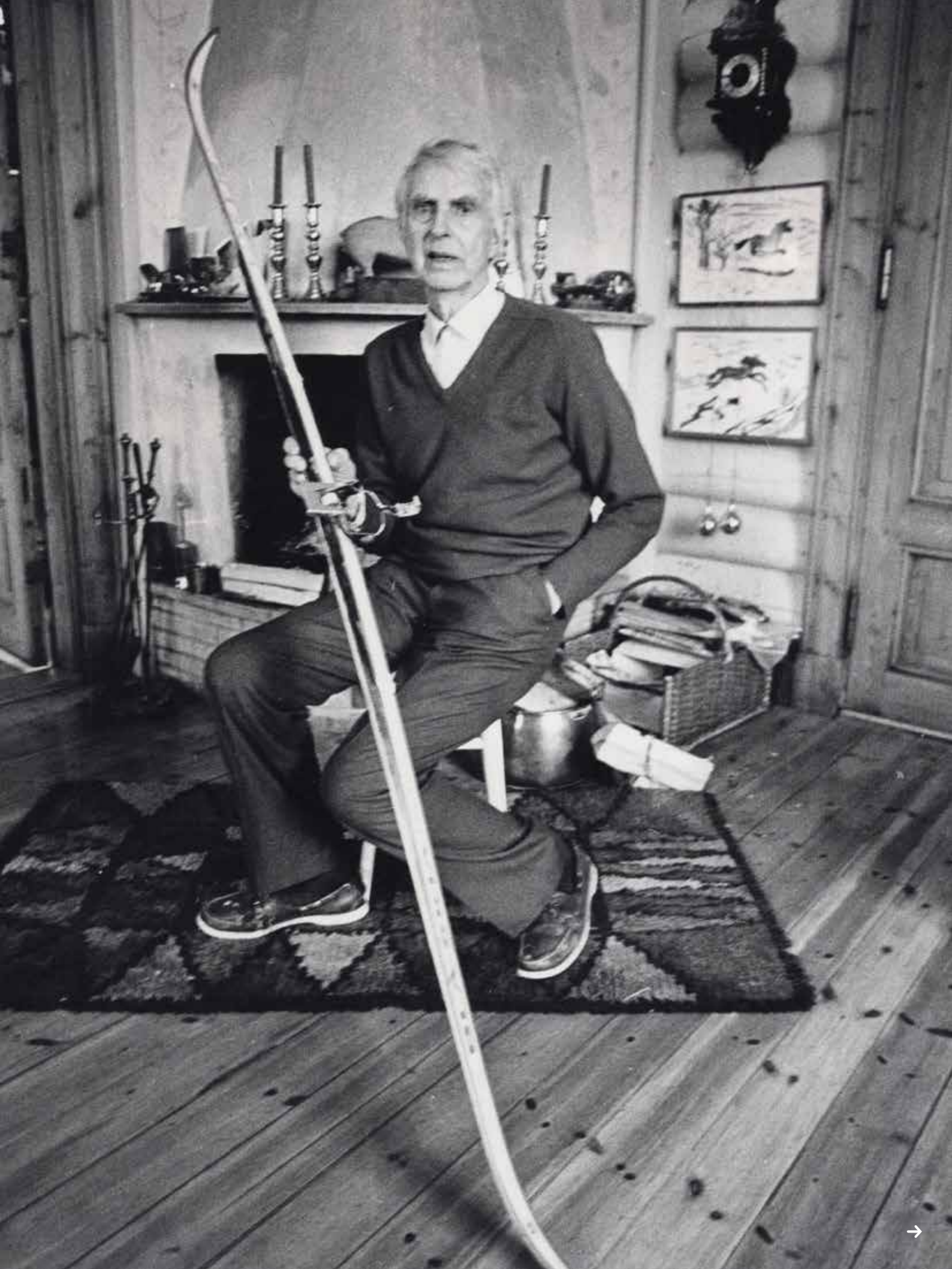

→

Oppfinninga av Rottefella-bindinga er ein del av norsk designhistorie og i tillegg ei artig forteljing: Kronprins Olav bidrog nemleg til å finne på namnet. Her er oppfinnaren Bror With. Foto: privat

←

Line With har sjølv markert det ho meiner er feil på etiketten på Nasjonalmuseet. Ifølgje henne er modellnamnet «Rottefella Fønix», produksjonsåret 1968 og produsenten Weswitco. Materialet er stansa og bøygd lettmetall, eoksert. Foto: privat

– Eg veit også at store museum bruker mykje tid på å svare på spørsmål. Kanskje finst det betre system for dette enn for å handtere moglege faktafeil?

Den første e-posten

Etter fem veker utan å ha høyrte noko bestemte Line With seg for å skrive ein e-post til Nasjonalmuseet. Men til kven? Ho stirra lenge på museets organisasjonskart.

Frå ein slekting fekk ho tips om ein kurator. Ho skreiv til han, forklarte feila og la ved foto og teikningar av bindinga.

Det kom raskt eit svar, frå ein annan kurator enn den ho hadde kontakta, om at museet beklaga feilen og ville korrigere han så snart dei kunne.

Etterlyser audmjukheit

Mats Linder, forfattar, bloggar og designentusiast, skreiv i 2023 bloggposten «Kan vi stole på Nasjonalmuseet?». Her skreiv han om samlinga, som omfattar 50.000 kunstverk presenterte på nett. Han hevda at denne ikkje var godt nok kvalitetssikra (sjå tilsvaret frå Nasjonalmuseet i undersak).

– Det er lett å «ta» Nasjonalmuseet, for dei har lagt ut samlinga si på nett. Men ein ventar jo at informasjonen skal vere korrekt, seier han.

Ifølgje Linder har fleire han kjenner, inkludert han sjølv, slutta å melde frå til museet.

– Det har blitt ein vanskeleg institusjon å orientere seg i etter at dei

tradisjonelle fagavdelingane vart oppløyste. Verken brukarane eller dei på sentralbordet veit kven som er ansvarleg for dei ulike fagområda. Designar-arvingar eg har snakka med, har vore frustrerte over ikkje å oppnå kontakt. Fleire har også opplevd at feil ikkje blir retta opp i, både i utstillinga og på nettsida.

Denne typen utfordringar gjeld fleire enn Nasjonalmuseet, meiner han.

– Enkelte museumstilsette har vanskar med å innrømme feil. Men eit museum skal vere for brukaren. Då bør ein ha ei litt audmjuk haldning.

Tannbørstekaos

Ein av feila Linder veit om – men ikkje har rapportert om – gjeld tannbørstane til designar-paret Hilde Angelfoss og Geir Øxseth. Dei har jobba saman, men berre Øxseth er kreditert i den digitale samlinga.

Angelfoss fortel på telefon at heller ikkje dei sjølve har meldt frå. Feila er fleire og gjeld både produktnamn, produksjonsår og at namnet til Angelfoss manglar.

– Litt av problemet er at eg ikkje veit kvar eg skal melde frå, seier Angelfoss.

Ho studerer «kontakt oss»-sida på museets nettside medan ho snakkar med Forskerforum.

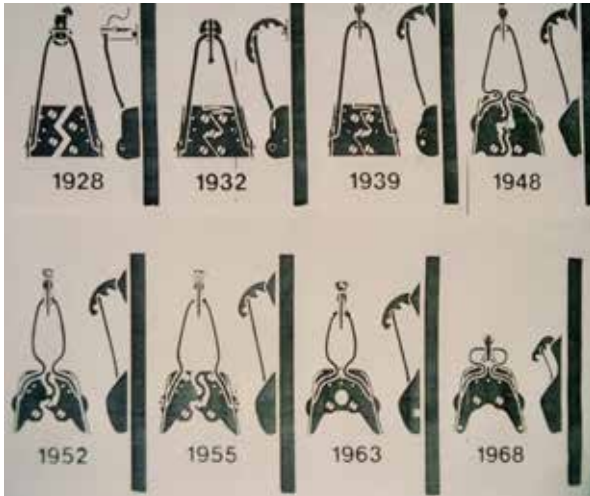
– Her står det ulike e-postadresser, men ingenting om samlinga. Skal vi kontakte ein tilsett? Kven då? Tenk om dette stod tydeleg forklart, både på museet og på nettsidene!

Mats Linder meiner at det er store skilnader på korleis museum

	Kvar melder publikum inn faktafeil?	Har museet opplyst om framgangsmåten?	Har de rutinar for oppfølging?	Kor ofte melder folk om feil?
Teknisk museum	Direkte i museet, på e-post eller sosiale media	Nei	Ja, blir svart på eller sendt til fagansvarleg	Sjeldan
Anno Museum	I resepsjonen eller via digitale kanalar	Nei	Ja, blir svart på eller sendt til fagansvarleg	Sjeldan
Jærmuseet	Direkte i museet, på e-post eller andre digitale kanalar. Bestilte grupper får eit skjema.	Nei, unntatt for bestilte grupper	Ja, ny prosjektstyring der alle tilbakemeldingar i fysiske utstillingar blir følgde opp	Ikkje svart
Kode Bergen	E-post eller direkte til museumsvertar	E-post-adressa står synleg i digitale kanalar	Ja, kommunikasjonsavdelinga vurderer saka saman med ansvarleg	10–30 gonger årleg, men dette gjeld alt frå skrivefeil til fargebruk
Kraftmuseet	I hovudsak via museumsvartar	Besøkande får eit generelt tilbakemeldingsskjema	Tilbakemeldingar blir vurderte fortløpande	Sjeldan
Nordkappmuseet	I resepsjonen eller gjesteboka	Nei	Ingen fast rutine, men forsøker å følgje opp	Sjeldan
Stiklestad Nasjonale Kultursenter	I resepsjonen	Nei, men folk er flinke til å melde frå	Ja, resepsjonen varslar ansvarlege	Tre-fire gonger årleg, hovudsakleg om manglar som dårleg lys
Dalane folkemuseum	E-post, sosiale media eller direkte til museumstilsett	Nei, har ingen spesiell framgangsmåte	Ja	Sjeldan

Bror With ville alltid forbetre Rottefella-bindinga.
 – Det var derfor det stadig kom nye modellar, seier dottera Line With. Den som er utstilt på Nasjonalmuseet, er «Rottefella Fønix» frå 1968, ifølgje With. Foto: privat

tar imot tilbakemeldingar. Eit museum som gjer han glad, er Møbelmuseet i Sykkylven, drive av éin mann, som gjennom Facebook-sida «Forum for møbelhistorie» har samla over 30 000 møbelinteresserte.
 – Her er det mange dyktige folk samla, seier Linder.

«Å, det er berre eit par rottefeller ...»

I forteljinga «Da kronprins Olav stod fadder» har Bror With sjølv skrive om korleis den første Rottefella-bindinga vart til i 1927. Han hadde lenge ønskt å betre dåtidas bindingar, og kvelden før han skulle delta på skiløpet Ullernrennet, tok han ut stål fjørene frå eit sykkelsete og smidde dei om i peisen. Då fekk han ein klembøyel som kunne klemme støvelsolen på plass. Til slutt var han så fornøgd at han stilte skia ved senga si då han la seg. Morgonen etter stod han på startstreken. Kronprins Olav var i publikum og spurde:

«Men kva slags bindingar er det du har, då?»

«Å, det er berre eit par rottefeller eg har kjøpt hos [jernvarehandlar] Ingwald Nielsen», svarte Bror With kjapt, og kronprinsen lo.

Då han kom i mål, vart han møtt av tilrop frå folk som meinte at han måtte patentere namnet Rottefella. Året etter vart bindinga brukt i OL i St. Moritz.

Gratis årskort til feilrettarar?

Line With prøvegjekk mange av farens bindingar i barndommen. Han utvikla nemleg stadig nye, «i skarp konkurranse med seg sjølv», som han sa det.

For vel eit år sidan var ho på nytt i kontakt med ein kurator, både

Line With (biletet) meiner at alle organisasjonar bør ha eit apparat for feilrettingar. Rottefellabindinga heng over plakaten. Foto: Silje Pileberg

– Enkelte museumstilsette har vanskar med å innrømme feil. Men eit museum skal vere *for* brukaren. Då bør ein ha ei litt audmjuk haldning.

MATS LINDER

for å purre og for å melde inn ein annan feil ho hadde sett – i produksjonsmetoden av eit anna utstilt kunstverk.

I dag er feila der framleis. Særleg synd synest ho det er at farens binding står oppført som støypt metall, medan det faktisk er stansa aluminium.

– Når ein driv med design, er teknikken ein del av forteljinga. Det blir ikkje same gjenstand når du støyper metall, som når du stansar og bøyer det.

Far hennar var opptatt av å inspirere unge, legg ho til.

– Han ville at dei skulle forstå korleis ein lagar ting. Men viss ein ung designstudent ser denne bindinga utstilt, får ikkje personen vite korleis ho er laga. Det er der forsøminga ligg.

Medan ho i starten var full av tenesteiver, vart ho med tida meir ergerleg.

– Eg var også litt såra over at livsverket til far min tilsynelatande ikkje var så viktig.

I 2023 starta ho Facebook-gruppa «Vi som hjelper Nasjonalmu-seet», meint som ein kanal mellom museet og folk med kunnskap om samlingane. Ho vil nemleg gjerne få tilbake den tillita ho har mista.

With drøyer også om at norske museum skal opprette eit system som *premierer* folk som hjelper til med å rette feil – kanskje med eit gratis årskort.

– Det ville gjere musea tøffare, sterkare og tillita verdig, meiner ho. ●

**Gas Detection Solutions
for Laboratories and
Gas Storage**

**OX-600
Stand Alone O2
Deficiency Monitor**

**M2A
Stand Alone
Transmitter**

**Series 6000
Single channel
Wall mount Controller**

Tlf: (47) 55 51 07 70 - Switch Board Cell: (47) 930 22 485
e-mail: post@instrumentservices.no www.instrumentservices.no

Ifølgje Elsebet Kjerschow ønskjer ikkje Nasjonalmuseet å skjule feila sine. Dei er no i gang med å lage film om feilrettinga av etiketten om ein liten figur skoren ut av ei kvalrosstann.
Foto: Silje Pileberg

– Her har det skjedd ein glepp

Nasjonalmuseet har gode rutinar for faktakorrigering og publikumskontakt, ifølgje museet sjølv.

Elsebet Kjerschow (bildet), seniorrådgjevar for samlingsutstillinga på Nasjonalmuseet, beklagar overfor Line With.

– Her har det skjedd ein glepp, og eg veit ikkje kvifor, seier ho.
– *Men With tok kontakt fleire gonger, først via desken, så ved fleire e-postar. Korleis kan det gleppe så mange gonger?*

– Eg har ikkje noko godt svar. Trass gode rutinar kan det nok skje at ting ikkje blir fanga opp. Vi ønskjer oppriktig tilbakemeldingar frå publikum og gjer vårt beste for å rette opp feil.

Frå opninga i juni 2022 og ut 2023 blei totalt 100 etikettar skifta ut, i fleire omgangar. 20 gjaldt faktafeil som var registrerte anten av publikum eller museumstilsette. Dette er lite, sett opp mot at det er 6500 utstilte verk, meiner Kjerschow.

Faktasjekking kan ta tid

With fekk på eit tidspunkt tilbakemelding om at museet måtte samle opp mange feil før dei kunne rettast. Dette reflekterer ikkje måten museet jobbar på, ifølgje Kjerschow.

– Av og til samlar vi opp bestillingar på nye etikettar, men då er det snakk om få vekers ventetid. Det som kan ta tid, er å sjekke opplysningane: Dette må gjerast ved hjelp av fleire kjelder, og viss kjeldene er usamde, oppstår faglege samtalar. Heller ikkje ein familierelasjon garanterer korrekt kunnskap, seier ho og legg til:

– Samlinga til museet er også i kontinuerleg endring, og ny kunnskap kjem heile tida til.

Kuratorane er spesialistar på sine felt og har det faglege ansvaret for etikettane, ifølgje Kjerschow. Museet endrar feil fortløpande, men enkelte feil, som kommafeil, er så små at dei kan bli sette på vent til etikettane likevel må skiftast ut.

Ho opnar for at museet kan få endå betre rutinar: Her jobbar museet kontinuerleg, og responsen frå publikum er viktig, poengterer ho og opplyser at museet no er i ferd med å følgje opp innspela til With.

– Alle tilbakemeldingar blir vurderte

Kommersiell direktør Are Grongstad meiner at dei eksisterande rutidane er gode.

– Kvar veke blir tilbakemeldingar frå publikum fordelte på dei rette mottakarane. Alle blir vurderte, og viss det trengst spesiell fagkompetanse, blir desse sende vidare til riktig fagavdeling, som svarer direkte, skriv han på e-post.

– *Kva når folk seier at dei ikkje kontaktar dykk lenger, fordi dei opplever at dei ikkje blir høyrde?*

– Tilbakemeldingar frå publikum er viktige for oss. Det hjelper oss med å justere og betre tilbodet vårt. Vi tar imot tilbakemeldingar om alt, frå fasilitetar i museet til kunstfaglege spørsmål.

– *Kva med dei som ikkje finn ut kven dei skal kontakte?*

– Vi ønskjer at det skal vere enkelt å kome i kontakt med oss. Kvar dag møter vi publikum i museet, og vi er tilgjengelege via telefon, e-post og sosiale medium. På nettsidene finst også kontaktinformasjon til alle tilsette.

Nasjonalmuseet ønskjer ikkje å utdupe svaret på siste spørsmål nærmare. ●

Guro Linds periode som Forskerforbundet-leder er snart over. Sta, men fryktelig godt forberedt, sier folk som kjenner forbundslederen godt.

TEKST: LINA CHRISTENSEN | FOTO: JULIA LOGE

Strateg med temperament

Enorm arbeidskapasitet. Kan ikke finne på å møte uforberedt. Klare målsettinger som hun ikke viker fra. Men også en som helst vil ha det på sin måte. Skyr ingen midler, ifølge noen. Og legger gjerne usjener ut om sin evne til å jobbe mye.

Guro Lind var et ubeskrevet blad for mange da hun entret fagforeningskretser og ble leder for Forskerforbundet i 2019. Lind, opprinnelig kreftforsker, hadde riktignok ledet lokallaget ved Radiumhospitalet og vært med på å starte Akademiet for yngre forskere, men hun var langt fra noen fagforeningspamp som har vært i fagbevegelsen hele livet, oppsummerer en kilde. Men som lederen for Forskerforbundets valgkomité sa den gangen: «Hun tok oss med storm.»

I desember takker Lind for seg som leder for Forskerforbundet og forhandlingsleder for Unios statsutvalg. I løpet av seks år har hun fått Unio-forbundene med på å skifte samarbeidspartnere, fra LO og YS til Akademikerne, og hun har vært ansiktet utad for mange tusen streikende i en bitter arbeidslivskonflikt. Parallelt har hun opprettholdt karrieren som kreftforsker.

Hvor tar hun det fra? Forskerforum har snakket med folk som har fått bryne seg på personligheten Guro Lind.

Prosess, prosess, prosess

Overgangen til nye tariffpartnere forutsatte møysommelig arbeid, og det tok tid å overbevise Politiets Fellesforbund. Men tidligere leder Sigve Bolstad oppsummerer Linds profesjonelle gjerning slik: «prosess prosess prosess».

– Hun vil ikke bli tatt for en dårlig prosess, ikke bare overfor meg, men også overfor de andre forbundene, sier Bolstad, nå statssekretær fra Senterpartiet i Justisdepartementet.

Hun forbereder seg skikkelig godt, og så spisser hun budskapet. Budskapet skal ikke være til å misforstå.

– Hvis man beveger seg langt unna målet, er hun kjapp til å *catche* det, sier Bolstad, og forteller at en irritert Guro ikke er til å ta feil av. Man ser det på hele kroppen og hører det på tonen.

– Hun kunne bli noe strammere i væremåten hvis man kom til et punkt der noen ville gjøre det på en annen måte. Hvis hun ikke var enig, trykket hun på repeat-knappen og startet på nytt med samme argumentasjon, sier Bolstad.

– *Prosess prosess prosess, sier du. Er hun typen til å gi seg?*

– Jeg har ikke erfaring med det, nei.

Bilaterale gåturer

Når statens forhandler, personaldirektør Gisle Norheim, tenker på Guro Lind, er det tre ord som slår ham: strategisk, forberedt og temperamentsfull.

– Hun har følelsene utenpå seg. Det går inn på henne og hennes følelsesregister når hun mener noe sterkt. Og dette er ikke sagt som noe negativt, sier Norheim.

Regelen er at det som skjer i forhandlingsrommet, forblir i forhandlingsrommet. Norheim vil derfor nødig begi seg ut på noen personkarakteristikk av sin tariff-motpart. Men han kan avsløre dette: Norheim og Lind møtes ikke bare under forhandlinger og meklinger, de tar seg også tid til «bilaterale gåturer» på områder i Oslo sentrum. Norheim oppgir som «hemmelige».

– Vi har hatt våre kamper, uten at jeg skal bryte fortroligheten med partene. Jeg har investert mye i å få til en god relasjon med Guro, sier Norheim.

– Ikke vanskelig å lese

Det passer seg heller ikke for en riksmekler å karakterisere partene, mener Mats Wilhelm Ruland, som reagerer lattermildt på Forskerforums henvendelse. Ruland har møtt mange typer mennesker i sin gjerning som mekler. De fleste er ryddige og ordentlige, men noen skiller seg ut ved å være tverre, hissige eller ty til hersketeknikker, forteller han. Ruland plasserer Lind blant de mer skikkelige.

– *Noen spesielle hendelser du husker?*

– Ja! Men det er ikke hendelser jeg kan fortelle om. Men ja, det er det. Jeg skulle gjerne fortalt, sier Ruland, og skylder på taushetsplikten.

«Utdanningsfiendtlige» er blant merkelappene Lind har brukt om LO. Hun har tilbrakt mange timer i forhandlingsrommet sammen med Egil André Aas, leder i LO stat, men nå «er en æra over», sier LO-nestoren, som i likhet med Lind går av i høst.

– Hun er en person som ikke er vanskelig å lese. Det er ikke mangel på engasjement. Det er i så måte vanskelig ikke å få med seg det hun framfører, sier Aas, som ellers nøyter seg med å ønske Lind «lykke til videre».

Ei dame med full kontroll, som kan alt og gjør veldig mye av jobben selv, oppsummerer Unn Alma Skatvold, leder i Politiets Fellesforbund og nestleder i Unio stat.

– Jeg ser ikke for meg at hun ligger på sofaen og ser på Netflix, sier Skatvold.

– Polemisk

– Lind dukket først opp i mitt liv mens jeg fortsatt var menig medlem i Forskerforbundet, forteller Oddmund Hoel.

Den tidligere professoren i historie kjente med andre ord godt til Lind da han først ble statssekretær i 2021 og forsknings- og høyere utdanningsminister et par år senere. Han har kranglet mye om statsbudsjettet med Forskerforbundet-lederen, men at regjeringen og Senterpartiet liksom ikke er opptatt av det akademiske, irriterer Hoel.

– Hun kan absolutt være polemisk, men hun er jo saklig. Altså, hun kan ha den egenskapen at hun kan karikere synet til motdebattantene og dra det litt langt, sier Hoel, som tolker karikeringen som at de innerst inne ikke er så uenige allikevel.

Har beholdt forskergruppa

Men det er ikke bare som fagforeningsleder hun har gjort seg bemerket. Lind ble professor allerede som 36-åring, og som forsker er hun kjent for å ha en uvanlig evne til å tiltrekke seg forskningsmidler i millionklassen. Hege Marie Vedeld har kjent Lind i over 15 år, helt siden hun så Lind holde et foredrag, og bestemte seg for hvem hun aller helst ønsket seg som veileder på masteroppgaven. Siden har Vedeld tilhørt Linds forskergruppe, som holder stand til tross for at sjefen bare er til stede en gang i uka. For tiden forsker de blant annet på hvordan man kan unngå tilbakefall av blærekreft.

– Hun gir oss mye tillit. Vi prøver jo å ikke kontakte henne så mye, men hvis det haster, er hun alltid tilgjengelig på telefon for å hjelpe til, sier Vedeld.

Skummelt rasjonell

Angående Netflix tar Skatvold feil, ifølge Njål Engløk, Linds ektefelle gjennom mange år. Skal Lind først koble av, går det i tv-serier på kveldstid og skiturer i Sørkedalen i 5–6-tiden om morgenen, helt uaffisert av mørke skiløyper. Ellers minner Linds atferd på hjemmebane mye om det profesjonelle bekjentskaper forteller.

– Hun er veldig målrettet, med en varme og omtanke for alle rundt seg. Samtidig er hun rasjonell, nesten skummelt rasjonell i enkelte situasjoner. Det er en kunst å diskutere med henne på hjemmebane. Det får jeg brynet meg på hver uke, sier Engløk.

For et par år siden gikk familien til anskaffelse av en schnauzer, som ifølge Engløk er en hunderase kjent for sin egenrådige og sta atferd.

– Bikkja har mye å lære av Guro på det felte.

Engløk har mange ganger tenkt på hva som får ektefellen til å stå på så voldsomt. Han tror det henger sammen med et ønske om å gjøre noe for folk rundt seg «i liten eller stor målestokk», enten det handler om å bidra til enklere behandlingsløp for kreftpasienter eller om å endre politikken til det bedre for forskerstanden.

– Hun jobber mer enn noen andre jeg vet om. Når jeg hører folk si at de jobber mye, tenker jeg «jaja, dere skulle bare visst».

PS

Unio, Forskerforbundets hovedorganisasjon, skal velge ny leder 3. desember, og Guro Lind stiller som kandidat. Hun utfordrer dermed Steffen Handal, tidligere leder av Utdanningsforbundet, som er foreslått av valgkomiteen.

↓

Guro Lind fullfører alt hun begynner på, og stiller like forberedt selv om hun har holdt det samme innlegget åtte ganger før, ifølge mannen hun er gift med.

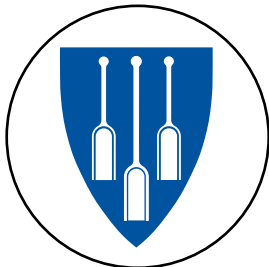
Foto: Julia Loge

KOMMUNEØKONOMI

a) Kristian Frisvold skapte nyleg overskrifter då han erklærte «full krig» mot fylkespolitikarane som vil legge ned skular i Innlandet. Kor er han ordførar?

- b) Informasjonssystemet KOSTRA er ein reiskap for å gi styringsinformasjon om kommunar og fylkeskommunar. Kva står KOSTRA for?
- c) Kva heiter vekeavisa og nettavisa som KS gir ut, og som er meint å dekke kommunesektoren?
- d) Kva for finansskandale rysta Kommune-Noreg i 2007, med namn etter eit meklarhus som lokka ei rekke kommunar til å ta opp lån i strid med kommunelova?
- e) Kor mange kommunar er per i dag innskrivne i ROBEK-registret og dermed underlagde statleg kontroll med budsjett og lån? (Margin: 5)

- a) Lom
- b) Kommune-Stat-Rapportering
- c) Kommunal Rapport
- d) Terra-skandalen eller Terra-saka (meklarhuset var Terra Securities)
- e) 23

HUS OG BUSTADER

- a) Noatun er namnet på eit nyopna forskings- og undervisningsbygg ved Nord universitet. Kva for norrøn gud budde på Noatun?
- b) Kva er eit vanlegare namn på Stiftelsen Institutt for spiseforstyrrelser, som held til i Kruses gate 8 (tidlegare kjend som Villa Hurum) på Frogner i Oslo?

FOTO: HELLANDO, CC BY-SA 4.0

- c) Kven budde på Bjerkebak på Lillehammer frå 1919 til sin død i 1949?
- d) Sidan 2011 er det Jon Fosse som har budd i Grotten, Statens æresbustad for kunstnarar. Kven var den siste som budde der før han?
- e) Kven skreiv om universitetets stilling og ulike kunnskapsregime i *Kunnskapens hus*, som første gong kom ut i år 2000?

- a) Njord
- b) Villa Sult
- c) Sigrild Undset
- d) Arne Nordheim
- e) Rune Slagstad

HAUST

a) Kva er Blå Kongo, Laila, Peik, Pimpernell og Troll eksempel på?

b) Kva for erkeengel har ei høgtid i sitt namn den 29. september, som i Den norske kyrkja ofte blir feira saman med hausttakkefesten?

- c) Oktoberfest kan ein dumpe borti mange stader, men kor i verda har den opphavlege Oktoberfesten blitt arrangert i meir enn 200 år?
- d) Nemn ein av dei to datoane som haustjamdøgn vanlegvis fell på.
- e) Terroristaksjonane i regi av Rote Armee Fraktion kulminerte i «den tyske hausten» med blant anna ei flykapring, kidnappingar og ei rekke drap. Kva år er det tale om? (Margin: 1 år)

- a) Poretssortar
- b) Mikael (Mikkelsmesse)
- c) München
- d) 22. eller 23. september
- e) 1977

EUROPEISK JAZZ

- a) Kven gav på 1960-talet ut jazzversjonar av folkemusikk frå ulike land under titlane *Jazz på svenska*, *Jazz på ryska* og *Jazz på ungerska*?
- b) Kva heiter denne no 87 år gamle nestoren i norsk jazz?

FOTO: TORE SÆTRE, CC BY-SA 4.0

- c) Kva for jazzlegende var som 18-åring i 1928 nær ved å døy i ein brann og skadde venstre-handa si så alvorleg at han måtte lære seg å spele gitar på ein ny måte?
- d) Kva heiter den norske pianisten og komponisten som mellom 1997 og 2004 gav ut fem album under vignetten *New Conception of Jazz*?
- e) Kva for lokale på Karl Johans gate i Oslo har tidlegare vore både kino og teater, men huser no Nasjonal jazzscene?

- a) Jan Johansson
- b) Karin Krog
- c) Django Reinhardt
- d) Bugge Wesseltuft
- e) Victoria (Teater)

Vil løsne samfunnsfloker

Brettspill kan gi innsikt i samfunnsproblemer, ifølge designforsker Adeline Hvidtsten.

«Design» blir ofte brukt om en tings form og funksjon. Men design er også det å skape systemer og strukturer. Det iboende og utforskende i denne prosessen, både i teori og praksis, er designforsker Adeline Hvidtstens domene.

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Akkurat nå forsker jeg mest på hvordan vi kan samskape spill rundt komplekse problemer. Blant annet jobber jeg med brettspill sammen med en kollega på Georgetown University og med «wargames» (krigsspill) sammen med en kollega på Forsvarets forskningsinstitutt.

– Så det å faktisk lage spill gir læring i seg selv?

– Ja, på vårt studieprogram har jeg et emne i fremtidsstudier. Der ser vi på innviklede problemer og komplekse samfunnsfloker og hvordan de kan utvikle seg. Så vi har eksperimentert med å designe både brettspill og «wargames» satt 30 år frem i tid, og det ga utrolig spennende resultater.

– Hva oppdaget dere?

– Ingen disipliner eller perspektiver kan løse konflikter alene, men spill kan hjelpe oss å lære mye om dem. De gir oss en mer dynamisk måte å forholde oss til kompleksitet på, i en trygg og leken kontekst. Du blir oppmerksom på ulike interessenters posisjon og andre bakenforliggende aspekter. Det er et veldig godt analyseverktøy, og i tillegg er det gøy!

FOTO: HØYSKOLEN KRISTIANIA

ADELINE HVIDSTEN

Medlem av Forskerforbundet ved Høyskolen Kristiania

STILLING

førsteamanuensis ved Høyskolen Kristiania, studieprogramleder for bachelor i design, strategi og samfunn og leder for Centre for Design Studies.

UTDANNING

ph.d. i innovasjon og entreprenørskap fra BI

– Hva betyr designprosesser i din forskning?

– Det er helt sentralt, jeg blir litt som en blekksprut med en arm i mange forskjellige felt.

– Hva i slike prosesser forsker du på?

– Designprosesser er en måte å lære om verden på, så jeg er opptatt av spørsmålet: Hvem lærer? Og hvordan kan vi bruke design for å lære bedre sammen? Jeg tror det er mye av nøkkelen til å forstå komplekse situasjoner og kanskje gjøre noe med dem.

– Hvordan ble akkurat dette ditt felt?

– Jeg var utdannet klesdesigner før jeg tok master- og doktorgrad i innovasjon og entreprenørskap – en kombinasjon av innovasjonsforskning og design. Interessen for læring kom med undervisningen på Kristiania.

– Hva er du personlig mest engasjert i?

– Jeg er veldig opptatt av rollen design har i innovasjon i offentlig sektor, og muligheter og barrierer for å bruke design for å lære og samskape på tvers av systemer, for eksempel mellom sykehus og kommuner.

– Noen faste spørsmål: Hvordan ser kontoret ditt ut?

– Jeg deler et tomannskontor med utsikt over Akerselva og Grønland, høyt og fritt i femte etasje.

– Hvor tenker du best?

– På kontoret, gjerne med musikk som jeg har hørt mye på, og som hjernen min kjenner.

– Hva vil du si til din statsråd?

– Det kan jo være flere – jeg tenker at småskala designeksperimentering bør få spille en større rolle både i utredninger og i innovasjonspolitikken i Norge generelt. Da kan vi kanskje unngå mange feilinvesteringer.

«Jeg blir litt som en blekksprut med en arm i mange forskjellige felt.»

✦ AV IDA ERITSLAND

Fjellets filosofi er uten poesier

Fornuften rager høyere enn det høyeste fjell, påstår filosof i ny bok.

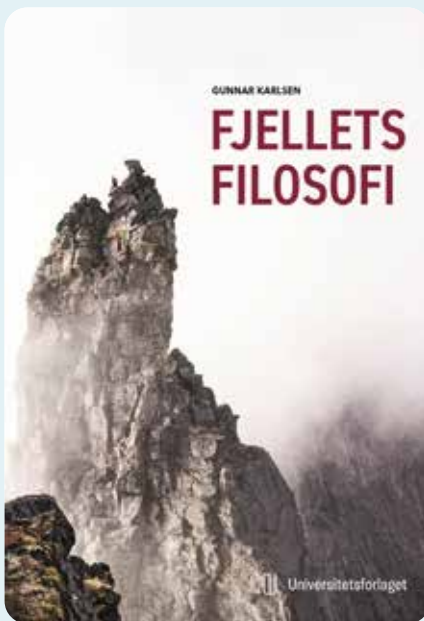
Nøyaktig midt i denne boka som handler om fjellsport og særlig dragingen mot å klatre til topps, dukker det opp et spørsmål jeg tenker er betegnende for hele tilnærmingen forfatteren har til forståelsen av både fjellsporten og fjellene selv. «Har naturen egenverdi?» spør Gunnar Karlsen. Han er førsteamanuensis i filosofi ved Universitetet i Bergen.

Selvsagt er dette i vår naturkrise-tid et sentralt spørsmål å stille, i hvert fall retorisk, men hvordan tenker man at det skal gå an å svare på det? Så må vi jo unektelig sette oss selv, det vil si vår evne til fornuft, øverst for slik å tildele noe verdi. Vi må også sette oss selv på avstand fra naturen, for bare slik kan vår fornuft få øye på den. Og hva er det vi får øye på da? Sant nok, Karlsen kommer ikke med et klart svar på sitt spørsmål, snarere et som er en fjellklatrer verdig. Filosofiske argumenter kan ta oss «et steg på veien», sier han.

Det er mange steg opp til et høyt fjell. Det er dessuten viktig at de trås riktig. Men hvorfor skal man opp? «Hvorfor bruker jeg og mange andre så utrolig mye tid og energi på å nå toppen av fjell?» spør forfatteren. For som klatrende eller utforkjørende utsetter man seg for farer, piner ofte kroppen, og Karlsen forteller at han har mistet venner til fjellet. Karlsen er ute etter å forstå drivkraften bakom fjellsport, noe som kan høres ut som et smalt anliggende. Men fjellsport-bragder er som kjent ennå godt nyhetsstoff, og visstnok har Norges Klatreforbund hele 30 000 medlemmer.

En sterk lidenskap til tross, i boka går alt dønn saklig for seg; forfatteren nærmer seg fjellet og fjellturene ved hjelp av teorier og begreper. «Hva er et fjell?» spør han, «og er fjellsport sport?» Litt uti boka er det også en

«Som en trygg fjellklatrer viser han oss vei inn i stoffet og gir oss en sprekke å holde seg fast i her, et lite utspring å sette foten på der.»

GUNNAR KARLSEN
Fjellets filosofi
Universitetsforlaget, 2024
184 sider
Veil. pris: kr 349

mer intern diskusjon om hva en fjelltopp er. Hele veien serveres vi enkle og klare redegjørelser og drøftelser, hvor begreper som «normativ», «deskriptiv» og «nødvendige og tilstrekkelige betingelser» inngår, pluss at vi er med på en fingransking av naturopplevelsen ut fra begreper som «det skjønn» og «det sublime». Som en trygg fjellklatrer viser han oss vei inn i stoffet og gir oss en sprekke å holde seg fast i her, et lite utspring å sette foten på der.

Men før vi begir oss av gårde, må vi selvsagt lytte til erfarne fjellfolk, og det vil si de to klatrende filosofene Arne Næss og Peter Wessel Zapffe. Slik utvides forståelsen av hva både fjell og fjellklatring er for noe. I Næss' *dypøkologi* finner vi en tanke om at det i mennesket ligger en mulighet til å identifisere seg med alt levende, noe som kan føre til etablering av nye holdninger – som for eksempel at en fjelltur slett ikke tren-

ger å være en topptur. Men Karlsen avviser denne tanken. Det kan argumenteres for at den er elitistisk, sier han, kun de innvidde kan være med på den. Han avviser Zapffes pessimisme også, tror jeg, selv om han er med på hans skille mellom et i bunn og grunn meningsløst liv og tanken om at det er mening i livet. Å bruke evner og krefter på å nå «det storslåtte, mektige og vakre», som fjell også her karakteriseres som, er for Karlsen et eksempel på noe meningsfullt.

Toppunktet i boka handler om frihet og flyt. Det er dette han søker, og som overalt ellers prøver han å sirkle erfaringen inn begrepslig. Nå er det fenomenologien som geleider oss opp de bratte fjellsidene. Definisjonen av flyt lyder slik: «når det er et riktig samsvar mellom opplevelsen av mulighet for handling og ens ferdigheter». Det er drøftinger og argumenter som bringer oss oppover, fjellturen er hele veien i det analytiske, hvor erfaringer kan deles opp og undersøkes bit for bit. Jeg tenker på Descartes' metode mens jeg leser, den som handler om å plukke et fenomenens alle deler fra hverandre for så å sette dem sammen igjen. Slik oppnår man oversikt, og ingenting er ullent eller mystisk mer. Karlsen avgjør mening på denne måten. Han finner at fjellsport inneholder elementer som gjør den til noe meningsfullt, blant annet fordi den har estetiske kvaliteter, innebærer mestring og består av en nærhet til en variert natur. Men denne fremgangsmåten gjør jo alt abstrakt, også en naturopplevelse, og derfor er det fortsatt en fare der, ikke minst fordi han går ut fra et nullpunkt hele tiden: «For hvert fjell vi bestiger og hver fjellside vi kjører ned på ski, står vi i en forstand tomhendte tilbake og må begynne på nytt.»

Kanskje vi ikke alltid skal lytte til erfarne fjellfolk? Zapffes skille mellom mening *med* livet og *i* livet lager trøbbel og gir for mye makt til fornuften. Et annet utgangspunkt kan løse opp i dette, nemlig ved å si at liv er i besittelse av mening, selv om det selvsagt går an å oppleve det motsatte. Da vil det handle om hva man evner å se. Og hvordan man klarer å ta del. Både oppe på en fjelltopp og nede i bunnen av en dal.

AV AASNE JORDHEIM

En kjærlighets- erklæring til havet

Even Molands bok om havet og hvordan vi kan drive det bærekraftig, er interessant lesning, men hadde vært bedre uten altfor mange metaforer og omtrentligheter.

EVEN MOLAND

En sjanse i havet. Planetens hjerte og lunger, det sårbare livet i havdypet – og hvordan vi kan bevare det

Cappelen Damm
261 sider

Veil. pris: kr 399

Even Moland fører oss ned i havet i sin første bok. Han tar utgangspunkt i egne erfaringer som dykker og marinbiolog for å vise fram det mangfoldige, men også sårbare, livet der. I noen grad problematiseres motsetningsforholdet mellom økonomisk inntjening og behovet for å ta vare på livet i og rundt havet. Vi får høre om utfordringer knytta til effektiviserte fangstmetoder, mikroplast og global oppvarming, og om mulige hjelpetiltak for havet gjennom opprettelse av verneområder, om regulering av fangst og om nullutslippsmål.

Boka er en kjærlighetserklæring til havet. Gjennom anekdoter fra egne dykketurer forteller han med entusiasme hva han ser og oppdager underveis. Han tar oss med til der hans begeistring for havet starta, da han som femåring falt i sjøen under krabbefiske: «For de voksne som sto på brygga var dette en dramatisk opplevelse. For meg var det starten på et eventyr. Jeg hadde oppdaget at det finnes en helt egen verden av forunderligheter under vann, og en havforsker var født.»

Språket er uanstrengt og lett tilgjengelig, men flere steder krydrer han det med metaforer av ymse slag, som: «Tarebladene begynner å vinke som klesvask på en snor.» Det skulle jeg ønske han lot være. Stoffet er mer enn interessant nok til å stå aleine, uten disse litterære virkemidlene.

Boka har ikke rom for de store kontroversene, men Moland tegner opp omrisset av hvor utfordrende det kan være å få til nødvendige vernetiltak. Han gir oss et glimt inn i et landskap med motstridende politiske, territoriale og økonomiske interesser. Vi kan for eksempel lese: «Vi vet med sikkerhet at bunntråling skader, flytter og endrer livet på havbunnen (...). Trolig er vi villige til å akseptere dette fordi det er en etablert praksis, og fordi aktiviteten slik den drives i dag er resultat av en gradvis teknologiutvikling og langvarig opparbeidelse av hevd på bruk av arealer.» Den etablerte praksisen holder han opp mot ny praksis, og viser oss at det er enklere å være negativt innstilt til ny utnyttelse av havet, som for eksempel gruvedrift på havbunnen, enn å slutte med det vi allerede gjør – på tross av at vi veit det er vel så skadelig. Disse partiene mener jeg er de beste i boka. Her oppleves den aktuell og viktig.

«Det er de litterære virkemidlene og løse antakelsene som virker forstyrrende på lesinga.»

Sjøl om boka ikke utgir seg for å være vitenskapelig i streng forstand, savner jeg noe tydeligere kildehenvisninger og tips til videre lesning. Forskningsformidling som er mynta på et allment publikum, som denne, kan også peke videre for dem som ønsker å sette seg ytterligere inn i stoffet. I stedet framstår enkelte deler unødvendig omtrentlige, som når han legger inn antakelser om steinaldermennesket: «Dessuten var det nok både spennende og trivelig for barn og voksne, den gang som nå, å tilbringe den lyse sommersesongen ved fjorden.» Slike utsagn passer bedre i skjønnlitterære tekster enn i en bok som denne.

På sitt beste har *En sjanse i havet* en lett og ledig fortellerstil, samtidig som den lar oss ane kompleksiteten i de utfordringene livet i og ved havet står overfor. Moland bruker egne erfaringer under reiser, dykketurer eller forskningsaktiviteter til å gjøre boka personlig. Det fungerer også. Det er de litterære virkemidlene og løse antakelsene som virker forstyrrende på lesinga. Jeg leser gjerne mer om havet fra Molands hånd, men da håper jeg fagkunnskapen og det vitenskapelige får stå på egne bein.

AV AGNETHA THORMODSDATTER

Interessant, men ufokusert om natur og miljø

Bokens litt for brede sveip gjør det vanskelig å orientere seg i helheten.

TERJE FINSTAD OG PER ØSTBY

Naturforvandlinger.

Norsk miljøhistorie 1750–2020

Cappelen Damm Akademisk, 2024

360 sider

Veil. pris: kr 549

Gjennomgangstemaet i boken er i korte trekk hvordan menneske, teknologi, vitenskap og natur inngår i ulike sammenhenger, og hvordan samspillet dem imellom medfører en kontinuerlig omforming av vår livsverden. Dermed ligger vekten i perspektivet på denne delen av bokens tittel: *forvandlinger*. Forfatterne oppgir at ideen til boken kom fra en oppfordring om å skrive «en bok i miljøhistorie for studenter ved høyere utdanning» – men det er det ikke. I stedet er den kanskje enklest å lese som en samfunnsmentalitetshistorie eller som et forsøk på å skrive seg inn i en tradisjon etter den franske vitenskapsantropologen Bruno Latour, som enkelt forklart er opp-tatt av begrepsdannelse og kunnskap: Vår begrepsverden former den «ekte» verden rundt oss, og kampen om naturen er i denne boken oftest er en kamp om forståelse og tolkning.

Per Østby har doktorgrad i historie, mens Terje Finstad har doktorgrad i teknologi- og vitenskapsstudier. De er henholdsvis emeritus og førsteamanuensis ved Institutt for tverrfaglige kulturstudier ved NTNU. Det tverrfaglige overføres til boken i form av et eklektisk sveip med ingredienser fra norsk vitenskaps-, teknologi-, miljø- og kulturhis-

torie. Boken følger delvis historiens gang, og i de første kapitlene får vi en fremstilling av norsk industri- og vitenskapshistorie (som ofte sammenfaller), med vekt på hvordan vitenskapelige innsikter og teknologiske fremskritt former samfunnets oppfatning av naturen rundt oss. Elektrisitet, vannkraft og gjødselproduksjon er noen av temaene. Deretter følger en rekke løst tilknyttede kapitler som springer mellom politiske lovreguleringer, naturvernorganisasjoner, næringslivsinteresser, urbefolkningens rolle, bilens natur, oppdrettslaksens kunstighet, biomangfold og mye mer.

«De ulike kapitlene bærer preg av å være frittstående essays.»

Forfatterne besitter utvilsomt enorm kunnskap om de ulike emnene og har skrevet en bok full av dagsaktuelle innsikter, men noen tekstlige avstikkere fremstår som forserte forsøk på tilpassing til forfatterens prosjekt. I et kapittel om ulven – som fort antar formen av en «ulvens kulturhistorie» – får vi for eksempel en utlegning av den historiske utviklingen av eventyret om Rødhette og ulven. I overgangen fra en fransk til den tyske versjonen til brødrene Grimm får eventyret «tilført en helt i form av jegeren. [...] Det er denne for oss mennesker mer hyggelige versjonen som har stått seg. Samtidig sier denne endringen noe om hvordan fremstillingen av rovdyrerne endres i takt med samfunnets behov og rådende forestillinger.» Mon det. Noe sier nok denne endringen av eventyret, men dette virker litt påtvinget. Det er ikke så mange av disse forserte tilpassingene, men likevel mange nok til at det er litt irriterende. Kanskje ligger bokens problem i at de ulike kapitlene bærer preg av å være frittstående essays, og at forsøket på å gjøre dem til en sammenhengende tekst har strandet. La meg fort legge til at boken utvilsomt gir et verdifullt bidrag til den norske historien om de mangesidige begrepene «natur» og «miljø», og i det store og det hele er boken interessant å lese. Den litt fragmenterte sammenhengen mellom bokens ulike kapitler, noen litt vel flytende/poetiske mellomtitler og noen litt anstrengte sammenstillinger og overganger gjør likevel at jeg syns boken rett og slett er litt vanskelig å orientere seg i.

AV KJETIL VIKENE

Rødmalte søkk i sjela

I denne opprivende fortellingen om Bosnia-krigen speiler den seksualiserte volden seg i dagens kjønnspolitiske debatter.

INGER SKJELSBÆK

Sarajevos roser.

Krigen i Bosnia og dens etterliv

Press, 2024

244 sider

Veil. pris: kr 499

■ Sarajevo, hovedstaden i Bosnia-Hercegovina, finnes det over 200 minnesmerker etter krigen som pågikk mellom 1992 og 1995. De ligger som søkk i asfalten, malt som blodstenkte roser, plassert rundt omkring i byen. De er kunstnerisk utformede markeringer av artillerinedslag der minst tre personer ble drept. Disse «Sarajevos roser» er en del av fortellingen om landet etter at krigen var over. De drepte skal ikke glemmes.

Men hva med det som ble gjort mot de overlevende? Bosnia-krigen er den første væpnede konflikten der kvinners krigserfaringer systematisk ble samlet inn i etterkant. Den omfattende seksualiserte volden mot kvinner som hadde fått skje i løpet av krigsårene, ble dokumentert på en helt ny måte. Forståelsen av hva en krigsforbrytelse kan være, ble dermed endret.

Inger Skjelsbæk er professor i psykologi, tilknyttet Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo og Institutt for fredsforskning (PRIO). Hun har lenge forsket på nettopp kjønn og seksuelle krigsforbrytelser, med viktige publikasjoner på

INGER SKJELSBÆK
**SARAJEVOS
ROSER**
KRIGEN I BOSNIA
OG DENN ETTERLIV

press

engelsk. Men når hun nå skulle formidle forskningen på sitt eget språk, norsk, tok det lang tid å finne ordene. Jeg er takknemlig for at hun ikke ga opp. *Sarajevos roser* er en behersket bok om grusomheter, som setter ord på det som det knapt finnes ord for.

Altfor mange kvinner møtte freden med dype søkk i kropp og sjel. De behøver ingen rose i asfalten for å huske. Den internasjonale domstol for forbrytelser i det tidligere Jugoslavia, ICTY, tok ut tiltale mot 161 personer for seksuelle overgrep. Skjelsbæk gjengir to vitnesbyrd, fra to unge kvinner som forteller om systematiske voldtekter helt hinsides enhver fatteevne.

I neste omgang forsøker Skjelsbæk å få noen av de dømte mennene i tale, men i den grad de sier noe, avviser de fullstendig hva de er dømt for. Slik åpner det seg et juv mellom totalt motsatte fortellinger om hva som faktisk skjedde under krigen.

Og det er her boka virkelig tar tak, idet rosene i Sarajevo forgreiner seg. Skjelsbæk lar Behring Breiviks anti-feministiske manifest, incel-guttas kvinnehat, samt den pågående samtykkedebatten, få speile seg i det grufulle som fant sted i Bosnia i første halvdel av 1990-tallet, og gjør krigen til en del av dagens kjønnsdebatt, også i Norge. Kvinnekroppen forblir en slagmark.

«Sarajevos roser er en behersket bok om grusomheter, som setter ord på det som det knapt finnes ord for.»

Mange av fortellingene vi har hørt om krigen i Bosnia, har handlet om ulike folkegrupper som tidligere har levd i fred med hverandre, for så plutselig å bli bitre fiender. Men Skjelsbæk får også fram hvordan menn som før var en del av det kvinnene trodde var trygge lokalsamfunn – tidligere klassekamerater, venninnens fedre – brått blir seksuelle monstre. Det er med andre ord ikke bare en definert fiende som begår seksuelt motiverte krigsforbrytelser. Skal man forstå krigen, må man også forstå rådende forestillinger om kjønn, også i fredstid.

Mot slutten tar Skjelsbæk oss med til 2018, da Nobels fredspris gikk til Denis Mukwege og Nadia Murad for deres arbeid mot bruk av seksuell vold som våpen i krig og væpnet konflikt. På en tilstelning i forbindelse med utdelingen står en ung, bosnisk kvinne på scenen og forteller. Hun er resultatet av den seksualiserte volden som moren hennes ble utsatt for under krigen, og kjemper nå for andre barn av krigens voldtekter.

Og brått får bokas tittel en ny mening for meg.

AV SIRI LINDSTAD

Terrorisme på hell?

En grundig og presis gjennomgang av terrorisme, både som historie og forskningsobjekt – med en overraskende slutt.

I en godt disponert bok beskriver forfatteren hvordan terrorismens natur har endret seg – og endrer seg. Den er tettpakket med informasjon og bruker også tabeller og plansjer med god effekt. Boken er tilgjengelig også for oss uten særlig samfunnsvitenskapelig bakgrunn. Torbjørn L. Knutsen er selv professor ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU, og han leder Regjeringens sikkerhetspolitiske utvalg.

Boken er også interessant i en norsk kontekst. Anders Behring Breivik, Zaniar Matapour og Philip Manshaus plasseres i en større ramme, historisk og teoretisk. Dagens terror er preget av digitale flater og identitære, «ensomme ulver», men det er «grunn til å minne om at ulver er flokkdyr», tilføyer forfatteren, og understreker at både høy-radikale Breivik og islamistiske Matapour inngår i et større landskap av ideologisk og religiøs valør, og at de har noen fellestrekk med tidligere tiders terrorister.

En ganske kjølign utlegning av terrorismens historie utgjør bokens første del, der terrorisme er et historisk avgrenset fenomen, med fem distinkte «bølger». Den første, anarkistiske, bølgen tidfestes til midten av 1800-tallet, med et klimaks i overgangen til et nytt århundre, da en rekke statsoverhoder i Europa ble drept i attentater. Så følger terror fra nasjonalistiske, antikoloniale frigjøringsorganisasjoner, etterfulgt av antiimperialistisk terror og deretter religiøst motivert terrorisme.

I del to av boken gir forfatteren en akademisk ramme for den historiske utlegningen og går gjennom forklaringsmodeller fra fagfeltene psykologi, sosiologi, internasjonal politikk og økonomi. Psykologiens forklaringskraft er svært liten, ifølge Knutsen: At terrorisme skulle være psykopatologi, avfeier han kontant. Sosiologiske teorier klarer seg litt bedre, men det er først i koblingen mellom sosiologi, internasjonal politikk og økonomiske organisasjonsmodeller vi kan få et godt grep om terroristenes handlinger og beveggrunner – særlig i vår egen tid. Underveis tar forfatteren også oppgjør med andre myter, for eksempel at den typiske

TORBJØRN L. KNUDSEN
Terrorismens vekst og fall.
En historisk innføring
Universitetsforlaget, 2024
336 sider
Veil. pris: kr 449

terrorlederen kommer fra dårlige sosioøkonomiske forhold. Snarere tvert imot, skriver Knutsen: «Det later til at terrorister flest ikke kommer fra fattige kår, men snarere fra forholdsvis gode hjem, og særlig gjelder dette terrorlederne, som påfallende ofte kommer fra privilegerte familier.»

Til dette hører det også at fattige land ikke er mer preget av terror enn rike, eller at autoritære nasjoner er mer rammet enn liberale: Så lenge styresettet er sterkt og forvalter sitt

voldsmonopol effektivt, er det ikke grobunn for terrorisme. Det er når et styresett er i endring, at grunnen er mer fruktbar, særlig hvis endringen går fra autoritært til et mer progressivt og liberalt styresett. I tillegg er det en viktig forutsetning for terrorisme at sivilsamfunnet er lite utviklet. Det er disse to poengene som, slik jeg forstår Knutsen, er de viktigste grunnelementene for å forklare terrorisme.

I bokens siste del tar Knutsen tak i terrorismens femte bølge, som er den vi står i nå. Med begrepsparet sentrum/periferi gir forfatteren et rammeverk for bedre å forstå terrorismen i dag. Det er en nedgang i terrorisme i Vesten (sentrum), og i periferien er den i endring. Han nevner også kort hvordan klima, geografi og demografi påvirker terrorismens utvikling og endring, og sannsynliggjør sine funn i lys av sitt historiske sammenligningsgrunnlag.

Derfor ble jeg – etter mer enn 300 sider med dyddykk i terrorismens historie og en omfattende utlegning av teoretiske forståelsesformer av fenomenet – først veldig overrasket når boken ender med et forslag om å slutte å bruke begrepet «terrorisme», siden det har «mistet all analytisk mening».

I neste øyeblikk skjønner jeg imidlertid hvordan Knutsen kommer til denne konklusjonen. Enkelt forstått: Når terrorismen ikke lenger er ment som en ideologisk aksjon som gjennom frykt er ment å skape forandring, men kun er ment som hevn og straff, tar handlingene farvel med både dagligtalens betydning av ordet «terror» og en etablert forskningstradisjon. Det kan dermed erstattes med ord som «politisk voldsaksjon», «voldshendelse» og «ekstremisme» – noe som avkler og avmystifiserer aktørene bak volden. Jeg aner at Knutsens intensjon er både dette og et forsøk på å fornye forskningen ved å fornye begrepsapparatet. Det møysommelige og presise arbeidet som går forut for konklusjonen, gjør at boken fremstår som svært relevant og dagsaktuell, og avslutningen gjør den fremtidsaktuell for både leseren og forskningsfeltet.

«Anders Behring Breivik, Zaniar Matapour og Philip Manshaus plasseres i en større ramme, både historisk og teoretisk.»

AV KJETIL VIKENE

Hvordan kan vi sikre at studentene blir robuste?

Skolen og helsevesenet trenger trygge yrkesutøvere. Vurdering av skikkethet under profesjonsstudiene spiller en nøkkelrolle, ifølge Mette Irene Hvalby.

AV
METTE IRENE
HVALBY

Mange av dagens studenter har selvrapporterte helseutfordringer. Vurderingen av om studenter er skikket for framtidig yrke, har ulike etiske dilemmaer og er full av gråsoner. Formålet med skikkethetsvurdering er å sikre at sårbare grupper, som elever i skolen, møter lærere som er skikket for en profesjonell praksis. Prosessen med å utvikle skikkethet innebærer profesjonell utvikling. I tillegg har skikkethetsvurdering av profesjonsstudenter til hensikt å styrke kvaliteten på utdanningsprogrammene.

Min bakgrunn for påstander i denne kronikken er erfarings- og forskningsbasert, samt basert på en studie jeg har publisert i *Frontiers Education*, november 2023. Studien viser at covid 19-pandemien har påvirket skikkethetsvurderingspraksisen for lærerstudenter på flere områder. Selv om konteksten i studien er lærerutdanning med data fra 162 praksislærere og tre skikkethetsansvarlige, kan resultatene overføres til andre profesjonsutdanninger underlagt skikkethetsvurdering.

Svakere grunnlag for vurdering

Pandemiens påvirkning på skikkethetsvurderingspraksiser kommer til uttrykk i fire hovedfunn. Det første resultatet peker på et redusert vurderingsgrunnlag, som skyldes mindre fysisk tilstedeværelse i praksisfeltet. Nedstengningen førte til at flere studenter gjennomførte praksis digitalt eller fikk praksisperioden forkortet. Praksislærere hadde færre observasjoner av studentenes arbeid i fysisk samspill med elever. Det var stort sykefravær blant lærerne, hvilket innebar at de praksislærerne som var igjen på jobb,

måtte prioritere andre arbeidsoppgaver foran studenter i praksis. Dette påvirket veiledningsøktene.

Samlet resulterte restriksjonene under pandemien i redusert informasjon og færre holdepunkter for praksislærere å basere sine skikkethetsvurderinger av studentene på.

Vedvarende helseproblemer

Studiens andre hovedfunn er knyttet til helseutfordringer, da pandemien førte til økt forekomst av angst, depresjon og stress blant studenter. Enkelte studenter hadde begrenset tilgang til medisinsk behandling eller psykisk helsehjelp under pandemien, hvilket forverret eksisterende helseproblemer eller gjorde det vanskeligere å håndtere nye utfordringer. Majoriteten av studentene har deltidsjobber, og mange ble permittert med redusert inntekt på grunn av nedstengninger, noe som førte til økonomisk usikkerhet og økt stress.

Samlet sett ble helseproblemene av deltakerne i studien løftet fram som påvirkningsfaktorer for reduksjon av studentenes kapasitet til å oppfylle kravene i utdanningsprogrammet og dermed deres utvikling av skikkethet for yrket.

Forsinket profesjonell utvikling?

Det tredje funnet handler om hvordan pandemien påvirket praksisen for vurdering av skikkethet. Det involverer en påstått forsinket profesjonell utvikling blant lærerstudentene. Informantene viste til at studentene ikke var på det nivået i utviklingen man forventet, sammenlignet med tidligere. Årsaker som ble framhevet:

- begrenset praksiserfaring
- redusert samhandling med medstudenter, praksislærere og elever
- færre veiledningsøkter
- personlige utfordringer
- heldigital undervisning

Forskjeller mellom institusjonene

Studiens siste hovedfunn viser at to av utdanningsinstitusjonene hadde en sterk økning

«Studenten i skikkethetsvurdering er ikke den sårbare parten, det er de som studenten utgjør en mulig fare for.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til kjetil.brottveit@forskerforum.no.
Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

av antall rapporterte skikkethets saker rett etter pandemien. Enkelte regioner opplevde høyere smittenivåer og strengere restriksjoner enn andre, og informanter fra institusjoner i disse områdene rapporterte å være mer påvirket av nedstengninger. Det resulterte i flere avlyste eller utsatte praksisperioder, mens andre institusjoner i mindre rammede områder hadde færre avbrudd i undervisning og praksis.

En annen faktor var at institusjonene hadde ulik vektlegging av og tilnærming til vurdering av skikkethet. Noen institusjoner tilpasset prosessene for å ta hensyn til de ekstraordinære omstendighetene, mens andre prioriterte andre presserende oppgaver. Ulike veiledningsordninger ved institusjonene spilte også en rolle. Enkelte institusjoner opprettholdt veiledning av studentene til tross for pandemien, mens andre reduserte veiledningstiden eller hadde mindre effektive digitale løsninger. Informantene påpekte at dette påvirket hvor mye støtte studentene fikk i sin profesjonelle utvikling. Institusjonene hadde også ulike pedagogiske strategier.

Mens noen universiteter raskt utviklet kreative løsninger som simuleringer eller virtuelle praksisøker for å kompensere for manglende fysisk praksis, manglet andre institusjoner slike ressurser, noe som resulterte i varierende grunnlag for skikkethetsvurderingen.

Hvordan sikre en mer helhetlig vurdering?

Pandemien førte til begrensede observasjonsmuligheter og veiledning ved noen institusjoner. Ved å utvikle alternative vurderingsmetoder og verktøy kan vi sikre en mer helhetlig vurdering av studentenes skikkethet, for eksempel gjennom simuleringer eller videoanalyser.

Psykiske plager kan ha blitt forsterket under pandemien, og det er et økt behov hos utdanningsinstitusjonene for å utvikle bedre støttesystemer og tiltak for studenter med langvarige helsemessige utfordringer. Disse må også knyttes til skikkethetsvurdering.

Faglærere og praksislærere bør tilbys opplæring for å kunne gi bedre støtte til studenter som ligger etter i sin profesjonelle utvikling. Her kreves et tettere samarbeid i laget rundt studenten for å sikre muligheter for å utvikle egnethet for yrket.

Forskjeller mellom institusjonene i hvordan skikkethetsvurderingene ble gjennomført under pandemien, indikerer et behov for mer ensartede vurderingskriterier og prosesser på nasjonalt nivå. Det er å håpe at felles vurderingskriterier i den nye universitets- og høyskoleloven kan bidra positivt. Samtidig kan universiteter og høyskoler dra nytte av tettere samarbeid og deling av beste praksis for å sikre at alle studenter får tilnærmet samme muligheter for utvikling og vurdering.

Pandemien har vist at universitets- og høyskolesektoren må være tilpasningsdyktig i krisesituasjoner. Utdanningssystemene bør utvikle beredskapsplaner som sikrer kontinuitet i skikkethetsvurdering, også i tider med store samfunnsendringer.

Tilrettelegging og skikkethet

Det er et mangfold i dagens studentmasse, og lov om universiteter og høyskoler, §10-5 samt diskrimineringsombudsloven tydeliggjør at studenter med funksjonsnedsettelse eller med særskilte behov har rett til egnet individuell tilrettelegging av lærested, undervisning, læremidler og eksamen, for å sikre likeverdige opplærings- og utdanningsmuligheter.

Inkludering er fundamentet i dette perspektivet, og høyere utdanning kan være et skritt på veien til et selvstendig liv for studenten. Samtidig skal ikke tilretteleggingen føre til en reduksjon av de faglige kravene som stilles i den enkelte utdanningen, og balansegangen i et skikkethetsperspektiv kan noen ganger oppleves utfordrende. Dersom studenten ikke er i stand til å utføre yrkesmessige handlinger som kreves, til tross for relevante tilretteleggingstiltak, skal ivaretagelsen av sårbare grupper, som elever eller

pasienter, gå foran hensynet til at studenten skal regnes som skikket. Studenten i skikkethetsvurdering er ikke den sårbare parten, det er de som studenten utgjør en mulig fare for.

Hvordan ruste studentene?

Skikkethet handler ofte om etiske overveielser, så diskusjoner rundt etikk og profesjonell adferd er nødvendig. Studentene må lære strategier for å utvikle robusthet i utdanningen, der de eksponeres for reelle utfordringer i kontrollerte omgivelser. Gjennom å gi studentene ansvar og selvstendige oppgaver, samtidig som de reflekterer kritisk over egne handlinger, holdninger og hva det vil si å være skikket for yrket. Et eksempel på et slikt pedagogisk utviklingsprosjekt er simulering som pedagogisk metode med fokus på skikkethet, kommunikasjon og klasseledelse. Prosjektet er et samarbeid mellom Universitetet i Stavanger og Høgskolen i Østfold, som også har førteforskning.

Skikkethet og danning

Min forståelse er at det å utvikle skikkethet for yrket er en prosess, en viktig del av profesjonell utvikling, der studenten har startet med å forme en profesjonsidentitet. I denne prosessen blir studentene vurdert etter kriterier som handler om deres evne og vilje til for eksempel å kommunisere med en tredjepart. Dannelsesarbeidet inkluderer å veilede studentene i å reflektere over etiske dilemmaer og utvikle et moralsk kompass, slik at de kan navigere i et komplekst yrke. Det innebærer å diskutere verdier, holdninger og ansvar i en akademisk kontekst.

Det er en stor økning i antall studenter som det blir meldt tvil om er skikket. Profesjonsutdanningene har betydelig flere studenter som sliter. Samtidig er det færre studentplasser som fylles opp, og dermed større press på institusjonene for å få alle studenter til å fullføre studiene. Det er viktigere enn noen gang å prioritere kvalitet, og skikkethetsvurdering spiller en nøkkelrolle her.

Dus med grisen

Biletbladet Aktuell tok ein fotoserie av Inger Nafstad i 1970. Høvet var at Nafstad nettopp hadde disputert for doktorgraden med ei avhandling om E-vitaminmangel hjå gris. Dermed vart ho Noregs fyrste kvinnelege doktor i veterinærmedisin.

Inger Nafstad var fødd i 1934 og gjekk bort i fjor. Eit minneord i Norsk veterinærtidsskrift 6/23 er rikt på opplysningar om Nafstad, mellom anna: Ho vaks opp som eitt av ti sysken i Hemsedal, og måtte klare seg med svært lite i oppveksten. «Men Inger var lynskarp, effektiv og arbeidsom.» Ho starta på Noregs veterinærhøgskole i 1955 som éi av to kvinner på kullet. Etter disputasen arbeidde ho ved NVH resten av yrkeslivet. Minneordet skildrar henne som ein pioner innan norsk veterinærmedisin og toksikologi. Ho publiserte nær 80 vitskaplege artiklar.

Men vi må tilbake til grisane: Studia hennar på gris dokumenterte den førebyggjande effekten av kostfiber mot magesår, eit funn som ifølgje minneordet hadde allmenn medisinsk interesse.

Ei anna tilnærming er å finne i biletteksten frå bladet Aktuell: «Dus med grisen.»

Foto: Aage Storløkken / Aktuell / NTB

Gjesteskribentene skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, **Helga Eggebø**, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

Eg skriv ikkje strategisk lenger

Eg har ofte tenkt at eg skal skriva noko som er strategisk lurt. Ein vitskapeleg artikkel i eit toptidsskrift som skal gjera meg til ein mykje sitert ekspert på eit viktig område. Eg har mange gonger planlagt å skriva ein bloggtekst som det verkeleg svingar av, og som kjem til å gå viralt.

Men eg har aldri opplevd at desse «strategiske» tekstane blir siterte eller delte opp og ned og i mente. Dei tekstane eg har skrive for å vera smart og bli kjend, har fått skuffande lite respons.

For nokre år sidan hadde eg bestemt meg for å skriva ein ambisiøs engelskspråkleg artikkel om aldring og omsorg, og sikta mot eit toptidsskrift. Det vart ein langtekkeleg og lite lystprega prosess som inkluderte to avvisingar før eg til slutt fekk teksten publisert i eit tidsskrift langt nede på lista. Fem år seinare er det ikkje særleg mange som verken har sitert eller lese artikkelen.

For eit par år sidan skreiv eg bloggen «Kjenner ho deg att?» Eg hadde to lesarar i tankane: Ann Rita og Mariann som arbeider i den kommunale eldreomsorga. Eg ville formidla ein fagartikkel om demens som hadde fått meg til å gråta på kontoret.

Same veke vart bloggen plukka opp av debattredaksjonen i Bergens Tidende, og etter eit par dagar hadde over 50 000 per-

sonar lese kronikken. Fleire har kontakta meg direkte og fortalt at dei har blitt djupt rørte av teksten.

Første gongen eg prøvde ut kollektiv kvalitativ analyse med kollegaer, hadde eg ingen som helst plan om at dette skulle bli noko meir enn ein praktisk måte å koma i gang med analysen i prosjektet «Skeiv på bygda» på. Men workshop-en viste seg å bli både morosam og nyttig, så me tok ein ny runde i det neste forskingsprosjektet.

Etter å ha prøvd kollektiv analyse i to rundar hadde eg lyst til å formidla erfaringane våre. Det kunne jo slumpa til å vera nyttig for fleire? Eg hadde lyst til å skriva på nynorsk – hjartespråket mitt. Men kanskje burde eg heller skriva noko meir strategisk med tanke på opprykk?

Eg tok ein telefon til min gode ven Susanne og lufta tankane. «Det er sikkert ikkje særleg strategisk å skriva ein praktisk orientert og lite teoretisk tekst på norsk. Dessutan har eg mine tvil om at sosiologane vil publisera det», sa eg.

Susanne gav meg full støtte i å skriva etter lystprinsippet. Nivå 2-tidsskrift på engelsk er sikkert

strategisk og bra for karrieren. Men ein artikkel om kollektiv kvalitativ analyse verkar nyttig, meinte ho.

Eg kosa meg då eg skreiv den teksten. Engasjementet og formidlingslysta flamma i kroppen, så det gjekk fort å skriva dette manuset. Fagfellane syntest det var ein uvanleg personleg og ikkje akkurat tradisjonell vitskapeleg artikkel, men dei likte han likevel.

«Kollektiv kvalitativ analyse» (2020) ligg stadig på mest leste-lista til tidsskriftet, i motsetnad til det meste anna eg har skrive som blir sitert litt her og der. Eg skriv ikkje kioskveltarar, men har ein liten lesarkrins av særskilt interesserte som har moro og nytte av det eg skriv.

Eg skriv ikkje strategisk lenger, særleg ikkje etter at eg rykte opp til forskar 1. Det er sjølv sagt ein del ting eg må skriva som ein del av jobben, men når eg har eit val, så vel eg det eg har mest lyst til. Eg skriv det eg har å melda, eg skriv mest mogleg på nynorsk og tøyser sjangergrensene så ofte eg kan. Innimellom blir det skikkeleg bra tekst som fleire har nytte og glede av.

AV **HELGA EGGEBO**
Forskar 1 ved
Nordlandsforskning

**«Eg skriv det eg har å melda,
eg skriv mest mogleg på nynorsk
og tøyser sjangergrensene
så ofte eg kan.»**

Bør forlagene avkommersialiseres?

Forlagene tjener store penger på offentlig finansiert forskning. Det er vanskelig å se for seg at forlagenes rolle skal fortsette som i dag, skriver Vidar Røeggen og Henrik Urdal.

AV VIDAR RØEGGEN, seniorrådgiver i Det nasjonale publiseringsutvalget og HENRIK URDAL, direktør ved Institutt for fredsforskning

ÅPEN TILGANG: I oktober ble Open Access Week arrangert. Det er et årlig globalt arrangement for å øke oppmerksomheten om åpen tilgang i vitenskapelig publisering. I år var temaet «Community over Commercialization». Kommersialisering vurderes som et grunnproblem i tilknytning til åpen tilgang, og i Norge ble en rekke debatter arrangert.

I forbindelse med overgangen til åpen publisering er en tilbakevendende problemstilling forlagenes problematiske rolle. Da vi undersøkte pengebruken i Norge i 2021, fant vi ut at vi bruker ca. 500 millioner årlig på avtaler med forlagene. Forlagene tjener store penger på offentlig finansiert forskning. European University Association (EUA) undersøkte det samme på europeisk nivå og fant at 75 prosent av utgiftene knyttet til vitenskapelig publisering i Europa gikk til fem store forlag (Elsevier, Springer Nature, Wiley, Taylor & Francis og Sage). Bransjen er svært lukrativ, og vi får en dynamikk der de store kjøper opp de gode og innovative mindre forlagene for å befeste og styrke sin markedsposisjon.

Svært god inntjening

Da Det nasjonale publiseringsutvalget bestilte NIFU-rapporten Endringer i publiseringsskapskapet og konsekvenser for publiseringsskapskapet, ble det dokumentert at betalingsmodellen (forfatterbetaling) for åpen publisering var svært god

inntjening for forlagene og stimulerte volum (antall artikler) over kvalitet (la press på fagfellevurderingen).

Internasjonalt ser det nå ut til å være enighet om at de kommersielle forlagenes rolle har problematiske sider, og at forfatterbetaling har introdusert nye problemstillinger i forholdet mellom akademia og forlagene. Da Budapest Open Access Initiative kom med nye anbefalinger i mars 2022, var de tydelige på at forfatterbetaling og publisering-og-les-avtaler ikke var en anbefalt vei videre.

Science Europe har introdusert sin Action Plan for Diamond Open Access for å flytte oppmerksomheten bort fra forfatterbetaling og over mot fullfinansierte plattformer og tidsskrifter for vitenskapelig publisering. Diamant-tidsskrifter innebærer at utgiftene blir dekket av andre kilder enn abonnement eller publiseringsskapskap, og vurderes nå som den foretrukne løsningen for vitenskapelig publisering. Dette perspektivet fikk også støtte i den norske rapporten Strategi for norsk vitenskapelig publisering etter 2024.

Hvordan skal dette finansieres?

Dersom vi skal flytte forskningspubliseringen bort fra abonnementsordninger og forfatterbetaling og over på løsninger som er «gratis» for den som leser, og ikke har kostnader for den som publiserer, gjenstår spørsmålet: Hvordan skal dette finansieres?

Vi har gode enkeltteksempler som den norske støtteordningen for åpne norskspråklige tidsskrifter i humaniora og samfunnsfag (NÅHST – offentlig finansieringsordning) og internasjonale løsninger som Open Library of Humanities (finansieres gjennom medlemskap) og Astronomy & Astrophysics (subscribe to open), men i sum er robuste diamantløsninger langt unna å representere en kritisk masse.

I Nederland har forskningsrådet nettopp lansert en finansieringsordning for tidsskrifter som ønsker å vende bort fra abonnement eller artikkelbetaling og over på diamantmodellen. Merk at dette er en ordning der tidsskriftene får drahjelp i starten, men de må selv finne en fremtidig permanent finansieringsløsning.

«Nok penger i systemet»

Av de norske publikasjonene som ble rapportert i 2023, er 20 prosent av publikasjonene i humaniora publisert i diamantløsninger, i samfunnsfag 15 prosent, i medisin og helsefag 2,4 prosent og i realfag og teknologi 3,4 prosent. Den samlede andelen av norske publikasjoner som var publisert i diamantløsninger i 2023, utgjorde ikke mer enn 6,3

prosent. Det er vanskelig å se for seg at andelen diamant skal øke betraktelig uten at vi finner praktiske løsninger for å flytte penger bort fra abonnement og forfatterbetaling og over på diamant. Per i dag finnes det ingen helhetlig plan for hvordan dette kan realiseres, selv om Max Planck Society allerede i 2015 hevdet at det var nok penger i systemet til å vende all vitenskapelig litteratur til åpen tilgang.

Etter at modellen med forfatterbetaling har fått fotfeste, er det mye som tyder på at vi har fått enda mer penger inn i systemet.

Forlagenes rolle

Dette spørsmålet er brennaktuelt, lite diskutert og bør på dagsordenen. Markedsposisjonen til «de fem store» forlagene og fortellinger om deres ekstremt høye profittmarginer har bidratt til å redusere den generelle tilliten mellom akademia og forlag.

Forlagene er kommersielle aktører og har krav om inntjening fra sine eiere. Inntektene har frem til nå kommet fra abonnement eller forfatterbetaling.

Når vi skal transformere publiseringsskapskapet over på diamantvarianter, er det naturlig å stille spørsmålet om hva forlagenes rolle bør være, da diamant-

«Da vi undersøkte pengebruken i Norge i 2021, fant vi ut at vi bruker ca. 500 millioner årlig på avtaler med forlagene.»

alternativet ofte omtales som ideelle eller ikke-kommersielle løsninger.

Skal forlagene ha en rolle i fremtidens løsning for vitenskapelig publisering, eventuell hvilken? Bør vi utelukkende se etter offentlige plattformer og ideelle løsninger som ikke har profitt som utgangspunkt, eller kan vi tenke oss at forlagene får en naturlig rolle også i fremtiden? Skal vi avkommersialisere eller regulere de kommersielle?

Forskersamfunnet bør styre

I en ideell verden burde flere vitenskapelige tidsskrifter være eid av forskersamfunnet.

Eksempler på slike eiere i dag er vitenskapelige foreninger eller akademiske institusjoner. I porteføljen til «the big five» finner vi et betydelig antall slike tidsskrifter.

Det norske Institutt for freds-forskning (PRIO) er et eksempel på en slik eier. De eier to internasjonalt anerkjente tidsskrifter, *Journal of Peace Research* og *Security Dialogue*, som utgis av forlaget Sage. Her har PRIO inngått avtale med forlaget om publisering av tidsskriftene som innebærer dekning av driftskostnader og forlagstjenester. En slik avtale er tidsbegrenset, og eierne har mulighet til å bytte forlag. En slik avtale kan sies opp, og eierne kan gå til et nytt forlag om de er misfornøyd.

Så har vi en rekke tidsskrifter som også har formelt eierskap i academia, men der eierne ikke har samme robusthet som i

eksempelet over. Vi har eksempler på at tidsskrifter har sitt eierskap i et forskningsfellesskap, for eksempel vitenskapelige konferanser som går på omgang mellom land, og som har styrer som skiftes ut regelmessig. Disse mangler gjerne kontinuitet på eiersiden til å utøve et aktivt og profesjonelt eierskap over tidsskriftet og har på denne måten gjort seg avhengig av utgiverne. Her blir på mange måter utgiveren den som representerer kontinuiteten i tidsskriftets liv.

Felles plattform for publisering

Til slutt har vi tidsskriftene som utgjør grunnproblemet – sentrale internasjonale tidsskrifter der forlagene står som juridisk eier. For slike tidsskrifter kontrollerer forlagene fastsettelsen av pris (abonnement eller artikkelpris) uten at de må stå til rette overfor forskersamfunnet. Forskersamfunnet kan heller ikke si opp avtalen og bytte utgiver om de skulle være misfornøyd.

I denne kategorien har vi noen eksempler på hvordan academia likevel kan utvise makt om de er misfornøyd med utgiveren. Redaksjonen i tidsskriftet *Lingua* pakket kofferten, inkludert alle redaksjonelle rutiner, og startet opp et helt nytt tidsskrift, *Glossa*, hos en ny utgiver. Et annet eksempel er tidsskriftet *Quantitative Science Studies*, som oppstod som en løsrivelse fra Elsevier-tidsskriftet *Journal of Informetrics*. Samtidig er disse eksemplene anekdotiske snarere enn en mal for å ta tilbake

«I en ideell verden burde flere vitenskapelige tidsskrifter være eid av forskersamfunnet.»

eierskapet av alle verdens vitenskapelige tidsskrifter.

Det er vanskelig å se for seg en fremtid der forlagene er frikoblet fra alle roller i publisering av forskningsresultater. Like vanskelig er det å se for seg at forlagenes rolle skal fortsette som i dag. Europakommisjonen har for eksempel satset stort på Open Research Europe som en felles plattform for publisering av forskningsresultater de har finansiert. Det er F1000, som er en del av Taylor & Francis-gruppen, som er leverandør av teknologien og den redaksjonelle kommunikasjonsarkitekturen plattformen bygger på. Dette er bare ett eksempel på at «the big five» leverer tjenester og infrastruktur langt ut over å være tradisjonelle utgivere av tidsskrifter.

Sunnere publiseringslandskap

Skal forlagenes tradisjonelle rolle overleve, bør rollene deres reformeres. Et fremtidig publiseringslandskap der flere av publiseringskanalene er fullfinansierte (diamant), bør sikre noen grunnleggende kvaliteter: Publiseringskanalene har i større grad sitt juridiske eierskap i forskersamfunnet, slik at man enkelt kan bytte ut en utgiver man er misfornøyd med. Fremtidens utgivere legger seg ikke

borti de redaksjonelle rutinene, for eksempel tidsbruken ved fagfellevurderinger eller praksis ved siteringer, forskere beholder eierskap til eget arbeid, og publisert innhold gjøres tilgjengelig med åpne lisenser som sikrer rett til gjenbruk. Dette er ingen uttømmende liste, men elementer som kan inngå i et sunnere publiseringslandskap.

Når slike grunnleggende prinsipper følges, blir det sekundært om utgiveren er en offentlig, ideell eller kommersiell aktør. Kjerne spørsmålet er hvem som gir best kvalitet, eller hvilken modell som gir mindre eller mer effektiv bruk av ressurser.

Forlagene skal konkurrere på kvalitet og på tjenestene de leverer. Det må være friksjonsfritt å flytte tidsskrifter fra én utgiver til en annen når man ikke er fornøyd med kvaliteten på tjenestene som leveres. Vi trenger derfor ikke en avkommersialiseringreform, men en reform av kommersielle aktørers rolle i vitenskapelig publisering. Det er naturlig å se for seg en fremtid der mange ulike aktører spiller en rolle. Forskningsinstitusjoner, foreninger og ideelle aktører kan fungere side om side med kommersielle aktører (forlag), så lenge vi har noen avklarte regler for deres bidrag.

Livsforsikring til medlemspris

Er du og familien godt nok forsikret hvis det verste skulle skje? Kan resten av familien bli boende der dere bor nå, hvis en av dere dør? Du har kanskje opplevd at banken har tilbudt forsikring i forbindelse med boliglånet? Den koster ofte mye. Vi kan hjelpe deg! Gjennom medlemskapet har dere tilgang til ekstra livsforsikring til godt under markedspris!

Vi har sammenlignet priser på vår livsforsikring med gjennomsnittlig pris hos de tre største forsikringselskapene: Årlig markedspris og medlemspris på livsforsikring 24 G (kr 2 976 672).

Alder	Markedspris	Medlemspris
31-35 år	3 468	646
41-45 år	5 369	1 586
51-55 år	11 639	3 910

Årspriser.

Les mer og
bestill her

Foto: 123rf.com

Kontakt oss for hjelp med forsikring.
Tlf. 23 11 35 78

● forskerforsikring.no

FORSKER
FORBUNDET

Hjernekraftpris til Hedvig Nordeng

Forskerforbundets hjernekraftpris har siden 2013 blitt delt ut til et medlem som gjennom sitt kunnskapsarbeid har gitt et spesielt viktig bidrag til samfunnet. I år går prisen, som er på 200.000 kroner, til professor Hedvig Nordeng ved Farmasøytisk institutt på Universitetet i Oslo.

Nordeng har bidratt til å tilgjengeliggjøre komplisert forskning om bruk og sikkerhet av legemidler i svangerskapet og ammeperioden for et bredt publikum.

Forskningen hennes gir viktige bidrag til kunnskap om kvinners helse, som fortsatt er et område med store kunnskapshull.

– For meg er denne prisen en bekreftelse på at formidling av kunnskap er en sentral del av forskerrollen. Hjernekraftprisen setter et positivt fokus på forskningsformidling, og fremmer å bygge bro mellom forskning og samfunn, sier Nordeng.

– Kjære Oddmund: Akademisk er bra

– **Ordet «akademisk»** er i ferd med å bli et slags skjellsord. Vi har, med statsrådets ord, havnet i den «akademiske grøfta». Men kjære Oddmund: Akademisk er bra!

Det var den klare meldingen fra Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind til forsknings- og høyere utdanningsminister Oddmund Hoel (Sp), på Forskerforbundets forskningspolitiske seminar 5. november.

Lind var bekymret for hva som vil skje med det brede samfunnsoppdraget til forskning og høyere utdanning i en tid med knappe ressurser og store kompetansebehov. Oddmund Hoel mente derimot at Lind tegnet et karikert bilde av regjeringens kunnskapssyn.

– Jeg opplever å ha med meg hele kunnskapssektoren i regjeringens arbeid, og jeg opplever ingen kamp om kunnskapen. Tvert imot: I den store kampen om kunnskapen står vi på samme side, sa Hoel.

Felles nordisk initiativ for å styrke akademisk frihet

De nordiske fagforeningene som organiserer vitenskapelig ansatte ved høyere utdanningsinstitusjoner har gått sammen om å lage en rapport om status og utfordringer for akademisk frihet i Norden. Du finner rapporten på våre nettsider forskerforbundet.no.

Rapporten presenterer en oversikt over felles utfordringer, samt særtrekkene ved hvert land i egne nasjonale kapitler fra Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind oppfordrer de nordiske parlamentarikerne til å følge opp rapportens anbefalinger.

– Hver av disse utfordringene påvirker direkte akademisk frihet, som er et grunnleggende prinsipp for uavhengig forskning, høyere utdanning og demokratisk engasjement. Fagforeningene står derfor samlet i en rekke anbefalinger til nordiske og nasjonale politikere. Nå håper jeg politikerne følger opp, sier hun.

Samlet til kamp mot kutt

Tirsdag 22. oktober var forskere, kunnskapsarbeidere og studenter samlet til politisk markering på Eidsvollss plass foran Stortinget, for å protestere mot kuttene i kunnskapssektoren.

– Mens landene rundt oss satser stort, kutter regjeringen i forskning og høyere utdanning. Det har ikke Norge råd til. Det var meldingen til stortingspolitikere fra Forskerforbundets leder Guro Lind.

– Vi er alvorlig bekymret for situasjonen ved våre universiteter og høyskoler, og alvorlig bekymret for Norges konkurransekraft hvis vi skal satse mindre på forskning når landene rundt oss satser mer, sa Lind.

– Jeg håper dere forstår alvoret

Onsdag 23. oktober møtte Forskerforbundets leder Guro Lind i Utdannings- og forskningskomiteen på Stortinget for å gi sine innspill til statsbudsjettet for 2025. Hun brukte anledningen til å belyse den alvorlige situasjonen forskere og studenter nå står i.

– Jeg håper dere forstår alvoret i det som nå skjer på campuser over hele landet. Det kuttet i undervisning, det kuttet i fagmiljøer, i forskningstid, og i oppfølgingen av studenter. Hundrevis av ansatte står i fare for å miste jobbene sine, med de konsekvensene det vil få for forskning og undervisning, sa Lind.

I et skriftlig innspill til komiteen ber Forskerforbundet Stortinget om å stanse kuttene og styrke grunnbevilgningene til universiteter og høyskoler, i tråd med løftene i regjeringserklæringen.

Ny studentleder

Kristina Dimoska (t.v.) er valgt til ny leder for Forskerforbundet student. Hun overtar ledervetet etter Victoria Alterskjær (t.h.). Kristina Dimoska studerer ledelse og markedsføring på NLA Høgskolen i Oslo.

Hun ble valgt til leder for Forskerforbundets studentforening på den årlige studentkonferansen, som gikk av stabelen 31. oktober og 1. november. På studentkonferansen ble også ny studentpolitikk vedtatt. Dette er noen av hovedpunktene:

- Studiestøtten bør tilsvare 1,5 G i året, fordelt på 11 måneder.
- Staten og institusjonene må ta større ansvar for de underliggende problemene til økningen av psykiske helseplager, slik som generelt dårlige levekår på grunn av lav studiestøtte.
- Det må bygges flere studentboliger i regi av studentsamskipnadene.
- Studentene må få bedre veiledning og oppfølging underveis i studiene.

FORSKERFORBUNDET

- er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- har 26 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- arbeider for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

KURS OG SEMINARER

Tillitsvalgtopplæring og seminarvirksomhet tilhører vår kjerneaktivitet, og er en viktig forutsetning for arbeidet i Forskerforbundet. Vi tilbyr en kombinasjon av kurs med fysisk oppmøte og digitale kurs/webinar. Alle med verv i lokallag og foreninger kan melde seg på våre kurs. Vi arrangerer også en rekke kurs/webinar for medlemmer. Følg med på våre nettsider for oppdatert kursprogram: forskerforbundet.no/kurs.

VERV EN KOLLEGA

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verber du nye medlemmer får du digitale gavekort som kan brukes der du selv ønsker. Du får 500 kroner i vervepremie for hvert nye medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

Facebook @forskerforbundet
Instagram @forskerforbund
Bluesky @forsker.bsky.social

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2022–2024: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristian V.E. Mollstad, Presteforeningen (nestleder), Ann Cecilie Bergene, NIFU, Kristin Lofthus Hope, Høgskulen på Vestlandet, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Tord Mjøsund Talmo, NTNU, Hugues Verdure, UIT Norges arktiske universitet, Tony Burner, Universitetet i Sørøst-Norge (1. vara), Bente Ovèdie Skogvang, Høgskolen i Innlandet (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara) | **SEKRETARIATET:** Generalsekretær: Birgitte Olafsen.

STAB: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo, spesialrådgiver Synne Freberg | **FAGPOLITISK AVDELING:** Avdelingsjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård, spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, spesialrådgiver Åshild Olaussen | **FORHANDLINGS-AVDELINGEN:** Forhandlingssjef Jorunn Solgaard, advokat/spesialrådgiver Ingvild Irgens-Jensen, seniorrådgiver Petter Sommervold, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Bjørn Sundøy | **JURIDISK AVDELING:** Avdelingsjef/advokat Mariann Helen Olsen, advokat Christoffer Hjelde, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Asmund Riegels, advokatfullmektig Balrin Kaur Bisal | **ORGANISASJONS-AVDELINGEN:** Organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, seniorrådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Cecilie Frich, seniorrådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Rita Kvæl | **ADMINISTRASJONS-AVDELINGEN:** Administrasjonssjef Kjetil Mørk, konsulent Magnus Prestaaen, rådgiver HR & administrasjon Ane Rinnaas Skuseth, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, seniorcontroller Lina Haugland, rådgiver HR & lønn Elisabeth Johansen, controller Sofie Myrland Kjellgren, konsulent Helge Mjømnen, regnskapskonsulent Tore Sandnes, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinlise Aikio, seniorkonsulent Hans Askildsen, konsulent Hans-Marius Johansen.

Forbundsleder Guro Lind på Forskerforbundets politiske markering mot kutt i kunnskapssektoren 22 oktober.

Forskerforbundets kutt-undersøkelse:

9 av 10 frykter dårligere undervisning

Ni av ti ansatte ved universiteter og høyskoler er bekymret for at nedskjæringene de nå opplever vil gi redusert undervisningskvalitet for studentene, viser en fersk undersøkelse.

Forskerbundet gjennomførte i oktober en undersøkelse blant sine medlemmer i universitets- og høyskolesektoren. Undersøkelsen fikk rundt 4200 svar, som gir en svarprosent på 33 prosent.

Bakgrunnen for undersøkelsen var den vanskelige økonomiske situasjonen i kunnskapssektoren, som over tid har gitt kutt, omstilling og nedbemanning ved universiteter og høyskoler over hele landet.

Svarene i undersøkelsen tyder på at kuttene nå rammer kjernevirksomheten ved universiteter og høyskoler:

Ni av ti er bekymret for redusert undervisningskvalitet, seks av ti er *veldig* bekymret. Det pekes blant annet på økt fokus på å produsere studiepoeng på bekostning av forskning og kvaliteten i utdanningen, og på mindre praktisk erfaring for studentene. To av tre oppgir at deres egen arbeidssituasjon *allerede* er påvirket av nedskjæring. De viktigste konsekvensene er økt stress og arbeidspress, dårligere arbeidsmiljø, mindre tid og ressurser til undervisning og oppfølging av studenter, og mindre tid og ressurser til FoU. Samtidig er ni av ti bekymret for at nedskjæringene vil påvirke arbeidssituasjonen negativt i tiden *framover*. To av tre frykter for egen stilling og nesten alle er litt eller veldig bekymret for utvikling av eget fagområde, for at fagmiljøet vil svekkes og for negative konsekvenser for arbeidsmiljøet.

Undersøkelsen avsluttet med et åpent kommentarfelt. Det kom inn flere hundre kommentarer. Mange kommenterer redusert forskningskapasitet og kvalitetsfall i utdanning. Andre framhever stort arbeidspress og lite attraktive arbeidsvilkår.

Vil vekke politikerne

Forskerforbundets leder Guro Lind mener tilbakemeldingene viser alvor i situasjonen.

– Undersøkelsen viser at nedskjæringene går ut over undervisningstilbudet til studentene og forskningstiden til forskerne. Det er alvorlig for Norge, fordi vi sårt trenger både forskning og kompetent arbeidskraft, sier Lind.

Hun håper undersøkelsen vil vekke stortingspolitikere som snart skal vedta statsbudsjettet for 2025.

– Regjeringen klarte nylig å finne ekstra midler til kommunene, med begrunnelsen at barnehager og skoler er en del av grunnmuren i velferden vår. Det samme kan absolutt sies om forskning og høyere utdanning. Mens våre naboland Sverige, Danmark og Finland nå satser stort på forskning, går Norge motsatt vei. Det vil true vår konkurransekraft og velferd i fremtiden, mener Lind.

Nylig inviterte partiet Venstre til et krisemøte på Stortinget for å diskutere situasjonen i universitets- og høyskolesektoren. På møtet etterlyste nestleder Abid Raja en høyere og tydeligere stemme fra sektoren som nå rammes av kutt. Lind er helt enig.

– Lederne i kunnskapssektoren har brukt innestemme og knapt nok det, mens kuttene har fått stadig større konsekvenser. Nå må vi si tydelig ifra. Ikke minst må vi få fram alt det viktige vi bidrar med i samfunnet, og hvilke alvorlige konsekvenser det vil få hvis vi ikke investerer nok i kunnskap og forskning, avslutter Lind.

Gjennomslag

Etter seks år som leder av Forskerforbundet, takker jeg for meg ved årsskiftet. Jeg er takknemlig for tilliten jeg har fått fra tillitsvalgte og medlemmer, og stolt over hva vi har fått til. For når vi i Forskerforbundet er på vårt beste, får vi til viktige ting sammen.

Da jeg tok over som leder, hadde vi 22 700 medlemmer. Siden da har nærmere 4000 flere forskere og kunnskapsarbeidere valgt å organisere seg hos oss. Noen av dem har dannet nye lokallag. Vi har fått nye lag i Moss, Tromsø, Ålesund og Drammen kommune, ved Romsdalsmuseet og Svalbard museum og Bredalsholmen dokk og fartøyvernsenter, ved Axiell, Sykehuspartner og Unicare, på Nobelinstituttet og Olympiatoppen. For å nevne noen.

Forskerforbundet vokser, og vi blir et sterkere lag. Sammen representerer vi hele bredden i kunnskapssektoren. Den kraften bruker vi til å jobbe for små og store politiske gjennomslag. Og gjennomslag, det får vi.

Små og store seiere

Midlertidigheten ved universiteter og høyskoler går ned. Det var på vårt forskningspolitiske seminar i 2021 at Ola Borten Moe lovet å ta midlertidigheten i universitets- og høyskolesektoren ned på nivå med arbeidslivet ellers. Det klarte verken han eller hans to etterfølgere. Men det går riktig vei.

Nå får endelig stipendiater og postdoktorer forlengelse også for korttidsfraværet sitt. Det er gode nyheter for unge forskere i tidsnød, ikke minst dem med små barn. Og apropos postdoktor: Takket være oss er postdoktorstillingen gjort til en reell rekrutteringsstilling. Postdoktorene skal sikres tid, oppbygging av relevant kompetanse, og karriereveiledning. En kjempeseier!

Under den økonomiske krisen i Forskningsrådet, tok vi initiativ til et opprop til støtte for norsk forskning, og la all vår kraft inn i ett, overordnet krav: Redd FRIPRO. Og da regjeringen salderte budsjettet med SV, lå 1,64 milliarder ekstra inne til Forskningsrådet. Forskerforbundet kjemper for fremtiden til norsk forskning: Stipendiatene, postdoktorene, de unge forskerne. Og vi vinner viktige seire.

Da regjeringen la fram sin regjeringserklæring på Hurdal høsten 2021, lå det inne et betydelig gjennomslag for oss. Året holdt jeg en innledning på forskningspolitisk seminar med tittelen «Fem steg mot en tillitsreform i kunnskapssektoren». Og det neste steget ble tatt på Hurdal. Tillitsreformen var et etterlengtet gjennomslag for forskere og kunnskapsarbeidere, med mindre rapportering og økt faglig handlingsrom som mål. Og har siden blitt en nyttig påminnelse om at også viktige gjennomslag kan fisle ut i nesten ingenting.

Da museumsmeldingen ble lansert i mars 2021, la den stor vekt på å styrke museenes egen forskningsinnsats og forskningssamarbeidet med UH-sektoren. Et politisk gjennomslag for at forskning er et samfunnsoppdrag for museene. Og gjett hvem som har mast på det, også i sammenhenger der ingen andre har vært opptatt av forskning i ABM-sektoren?

Et av våre hovedkrav til statsbudsjettet de siste årene, har vært at forskningsinstituttene skal sikres større forutsigbarhet ved at ordningen RETUR-EU skal være på åpen ramme. Og i år kom det på plass.

Sammen med Norsk studentorganisasjon har vi lobbet for at Stortinget bør grunnlovsfeste den akademiske friheten. Og nå er grunnlovsforslaget levert.

Vi får gjennomslag. Små og store gjennomslag. Og også små gjennomslag kan være veldig store for dem de gjelder. Ikke minst de som handler om kroner og øre.

AV GUURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Forskerforbundet kjemper for fremtiden til norsk forskning: Stipendiatene, postdoktorene, de unge forskerne. Og vi vinner viktige seire.»

Et av de gjennomslagene jeg er mest fornøyd med i min periode som leder, er at alle nyansatte stipendiater fikk tre ekstra lønnstrinn i lønnsoppgjøret i 2019. Det er penger rett på konto, for hver eneste stipendiat de fem årene siden.

Nye tider

Etter mange år med vekst, er kunnskapssektoren i en ny situasjon. Nå er hverdagen kutt, omstilling og nedbemanning. Det stiller nye krav til oss, og hvordan vi jobber.

Vi er gode til mye, men på ett punkt mener jeg Forskerforbundet har et særlig forbedringspotensial: Vi er dårlige aksjonister.

Jeg var nylig på et krisemøte på Stortinget i regi av partiet Venstre. Der etterlyste nestleder Abid Raja en mye høyere og tydeligere stemme fra kunnskapssektoren som nå rammes av kutt. Han fortalte om da han var kulturminister under pandemien, og ble bombardert med tilbakemeldinger fra kultursektoren.

Hvor er de klare meldingene fra kunnskapssektoren, spurte han. Det er jo bare litt mumling, og så jobber alle videre som før.

Raja har helt rett. Vi er for glad i innestemme, og vi er for lite ute. Hvis vi skal fortsette å få gjennomslag, i en tid med større kamp om ressursene, må vi heve stemmen og komme oss ut med budskapet vårt.

Et lite, men personlig viktig gjennomslag for meg, er at Forskerforbundet for et par år siden – etter nesten 70 år! – fikk sin egen fagforeningsfane.

Den fanen bør brukes mye i årene foran oss. Takk for meg!

Forskerforums nyhetsbrev

Vil du holde deg oppdatert om forskning og høyere utdanning på universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og i arkiv, bibliotek og museum?

Forskerforums nyhetsbrev kommer én gang i uken med nyheter, debattstoff og stillingsutlysninger fra vår nettavis. Vi fortsetter selvsagt å sende deg 10 utgaver i året av bladet Forskerforum, og du kan følge daglige nyhetsoppdateringer på Forskerforum.no.

Meld deg på [Forskerforums nyhetsbrev på våre nettsider!](#)

